

The relationship between culture and fertility in Iran

Nasibeh Esmaeili , Assistant Professor, Department of Demography, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran. (Corresponding Author) Email: Nasibeh.esmaeli@ut.ac.ir

Hossein Mahmoudian , Professor, Department of Demography, University of Tehran, Tehran, Iran, Email: hmahmoud@ut.ac.ir

Hajieh Bibi Razeghi Nasrabad , Associate Professor of Demography, Faculty of Family Sciences, University of Tehran Tehran, Iran, Email: hrazeghi@ut.ac.ir

Extended Abstract

Family is the most important social institution in society, serving as the core unit for providing emotional, spiritual, and safe environments for living, interaction, support, and caregiving among its members in the face of various challenges. Amid ongoing family transformations in Iran, behaviors, desires, and intentions regarding childbirth have also undergone significant changes. Studies on the level and trends of fertility in Iran indicate a sharp decline over recent decades. Changes in fertility components can be attributed to shifts in individuals' cognitive, attitudinal, and psychological structures. Therefore, culture, along with its elements and structures, significantly influences the fertility process in Iran (Shafaed-Din & Cheraghi Kootiani, 2014). Culture affects human behavior and shapes fertility behavior through three pathways: values and attitudes, cultural norms and laws, and cultural symbols.

This article, based on Koeun's framework-which conceptualizes culture as comprising three components (cognitive, organizational, and symbolic)-examines the influence of these dimensions on women's fertility behavior. Drawing on expert opinions, particularly those with research experience in this field, can be highly beneficial in identifying and prioritizing cultural factors that influence fertility, especially in the current context where increasing fertility is a pressing concern for Iranian society. The Analytical Hierarchy Process (AHP), developed by Thomas L. Saaty in 1980, is a robust and flexible decision-making technique used to evaluate complex issues across multiple levels. It integrates both objective and subjective assessments through pairwise comparisons and helps analysts organize key aspects of a problem within a hierarchical structure.

In this study, the opinions of 20 experts were utilized, most of whom were university professors and scholars specializing in anthropology, sociology, and demography. In addition, experts with specific knowledge of fertility and those involved in policy-making were consulted. To identify and determine the indicators, both a literature review and expert insights were employed. Furthermore, to refine these indicators, feedback from ten additional experts was incorporated. After finalizing

the indicators, a pairwise comparison questionnaire was developed.

This study investigates the impact of the three cultural dimensions on women's fertility behavior. To achieve this goal, and based on expert input, an appropriate questionnaire was designed and interviews were conducted with knowledgeable individuals. The questionnaire was developed based on the literature and a theoretical framework that considered various theories explaining the cultural dimensions (cognitive, organizational, and symbolic) and their relation to fertility. The questionnaire included four main indicators-values and attitudes, cultural norms and laws, cultural symbols, and ethnicity-and 16 sub-indicators. It was completed by 20 academic experts and policymakers involved in demographic issues.

The results, analyzed using Expert Choice software (version 11), revealed that the "values and attitudes" indicator had the highest weight (0.309), making it the most influential cultural factor affecting fertility behavior. It was followed by "cultural symbols" (0.304), "norms and laws" (0.233), and "ethnicity" (0.155). Based on these results, key strategies are proposed to curb the steep decline in fertility and promote higher fertility rates in Iran. The primary focus should be on transforming societal values and attitudes, particularly concerning gender role division and the promotion of egalitarian perspectives, which ranked highest among cultural factors.

Although women's employment and education levels have risen, they do not constitute the primary barriers to fertility, as women are actively participating in both spheres. However, the conflict between family responsibilities and professional duties, the pressure of multiple roles, cultural expectations, and the lack of supportive policies must all be addressed. It is recommended that independent governmental agencies be established to implement measures such as providing paternity leave during childbirth, offering affordable and trusted childcare facilities at workplaces, and granting additional wages or benefits for domestic helpers to assist with household tasks at least once a month.

Changing cultural attitudes takes time, but media can play a pivotal role in normalizing gender equality and shared household responsibilities. Ultimately, effective fertility-promoting policies should be comprehensive, integrating both economic and cultural dimensions.

Keywords: Culture, Fertility, Iran, Family support policies, Analytic Hierarchy Process (AHP)

رابطه فرهنگ و باروری در ایران^۱

نصیبه اسمعیلی^۲، حسین محمودیان^۳، حجه بی بی رازقی نصرآباد^۴

چکیده

کشور ایران در چند دهه اخیر با روند تند کاهش باروری مواجه بوده است. کاهش باروری را می‌توان با تغییر در ساختار نگرشی افراد مرتبط دانست، به عبارتی فرهنگ، عناصر و ساختارهای فرهنگی بر فرایند باروری در کشور ایران تأثیرگذار بوده‌اند. فرهنگ دارای سه مؤلفه مهم شامل: ۱. ابعاد شناختی (ارزش‌ها و نگرش‌ها)؛ ۲. ابعاد سازمانی (هنجارها و قوانین فرهنگی)؛ ۳. ابعاد مادی (نمادهای فرهنگی) می‌باشد. هدف مقاله حاضر بررسی تأثیر مؤلفه‌های مهم فرهنگی شامل مؤلفه‌های شناختی، هنجاری و نمادی بر رفتار باروری در کشور ایران است. در راستای نیل به اهداف فوق، پس از طراحی پرسشنامه خبره، با بیست نفر از خبره‌ها مصاحبه و نتایج حاصل از این فرایند با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل از خروجی نرم‌افزار اکسپرت چویس نشان داد مؤلفه شناختی فرهنگ به عبارتی شاخص تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها مهم‌ترین مؤلفه فرهنگی و نحوه تقسیم‌کار جنسیتی در منزل، نگرش‌های جنسیتی مساوات طلبانه، تأثیر رسانه‌های مدرن و سیاست‌های دولتی مهم‌ترین زیر شاخص‌های فرهنگی تأثیرگذار بر رفتار باروری از دیدگاه خبرگان معرفی شده‌اند. در زمینه اجرایی شدن سیاست‌های افزایش باروری باید توجه داشت که فقط اعمال برنامه اقتصادی نمی‌تواند به‌تنهایی تأثیرگذاری قابل توجهی در افزایش باروری داشته باشد، ازاین‌رو پیشنهاد می‌شود در بسته‌های حمایتی خانواده بعد ارزشی، فرهنگی هم به درستی مورد توجه قرار گرفته و در برنامه‌های حمایتی خانواده گنجانده شوند.

واژگان کلیدی

فرهنگ، باروری، ایران، سیاست‌های حمایتی خانواده، روش تحلیل سلسله‌مراتبی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۵/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۴

۱. این مقاله بر اساس طرح پژوهشی «بررسی عوامل فرهنگی موثر بر باروری پایین بر اساس دیدگاه خبرگان» با شماره قرار داد ۰۲/۹۱/۴۱۲ در تاریخ ۱۴۰۲/۰۴/۲۶، با حمایت مالی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات توسط نویسنده اول (مجری طرح) تدوین شده است.

۲. استادیار جمعیت‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

Nasibeh.esmaeli@ut.ac.ir

۳. استاد جمعیت‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

hmahmoud@ut.ac.ir

۴. دانشیار جمعیت‌شناسی دانشکده خانواده، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

hrazeghi@ut.ac.ir

مقدمه

خانواده از نهادهای اصلی جامعه است که نقش کلیدی در تأمین نیازهای عاطفی، انتقال ارزش‌ها و سازمان‌دهی روابط دارد. در ایران، خانواده همواره جایگاه ویژه‌ای داشته و ارزش‌های مذهبی و اجتماعی بر اهمیت آن تأکید می‌کردند. اما در یک قرن گذشته، با تحولاتی مانند صنعتی‌سازی، شهرنشینی و افزایش تحصیلات، ساختار و نگرش‌های خانواده تغییرات قابل توجهی را تجربه کرده است (اسمعیلی و رازقی نصرآباد، ۱۴۰۲). در بطن تحولات خانواده در ایران، رفتارها، تمایلات و قصد فرزندآوری شاهد تغییرات اساسی بوده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که سطح و روند باروری در کشور در چند دهه اخیر کاهش چشمگیری داشته است. میزان باروری کل پس از انقلاب اسلامی حدود ۷ فرزند برای هر زن بوده که از سال ۱۳۶۴ روند نزولی آن آغاز شده و در دهه ۷۰ با شیب تندی ادامه یافته است. کاهش مولید در این سال‌ها به عوامل متعددی مرتبط است. به‌ویژه می‌توان به کاهش مرگ‌ومیر نوزادان و کودکان، افزایش سطح تحصیلات و آموزش زنان، گسترش واکسیناسیون‌های همگانی، توسعه و آبادانی روستاها و همچنین اجرای سیاست‌های جمعیتی و تنظیم خانواده اشاره کرد. این عوامل در مجموع موجب کاهش بی‌سابقه مولید در ایران شده‌اند (Abbasi-Sha-vazi et al, 2009، اسمعیلی، ۱۴۰۳). میزان باروری کل در ایران در سال ۱۳۸۵ به زیر سطح جانشینی و حدود ۱/۹ فرزند و در سال ۱۳۹۰ به حدود ۱/۸ فرزند کاهش یافت. ولی مجدداً با اندکی افزایش در سال ۱۳۹۵ به ۲/۰۱ فرزند رسید و سپس از سال ۱۳۹۸ طی یک روند کاهشی، میزان باروری کل در سال ۱۴۰۰ به ۱/۷ فرزند رسیده است (عباسی شوازی و اسمعیلی، ۱۳۹۹؛ ۱۴۰۰؛ ۱۴۰۱؛ اسمعیلی و عباسی شوازی، ۲۰۲۴؛ فتحی و همکاران، ۱۴۰۱). همچنین در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲، میزان باروری کل به ۱/۶ فرزند تثبیت شده است (محمودی و شجاعی، ۱۴۰۳).

تغییر و تحولات رخ داده در مؤلفه باروری در کشور ایران را می‌توان با تغییر در ساختار نگرشی افراد مرتبط دانست، لذا می‌توان اذعان داشت که فرهنگ، عناصر و ساختارهای فرهنگی بر فرایند باروری در کشور ایران تأثیرگذار بوده است (شرف‌الدین و چراغی کوتیانی، ۱۳۹۳). فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی نقش مهمی در شکل‌گیری رفتارهای باروری دارند، زیرا قواعد و معانی‌سازی‌های فرهنگی مسیر رفتارهای افراد را بر اساس شرایط اقتصادی و اجتماعی تعیین می‌کنند. ارزش‌ها، باورها و الگوهای زندگی در جامعه، تاثیر زیادی بر هنجارها و ایده‌آل‌های فرزندآوری دارند. (صادقی،

۱۳۹۵). لستهاق و وندکا^۱ ازجمله نخستین کسانی بودند که به بررسی نقش عوامل فرهنگی در تبیین باروری پایین پرداختند. آن‌ها به‌منظور تبیین تغییر در الگوهای شکل خانواده به تغییرات و دگرگونی فرهنگی در ارزش‌ها و نگرش‌ها اشاره نمودند (Lesthaegh, 2022). لریمر^۲ فرهنگ و ارزش‌های فرهنگی را محرک رفتارهای باروری قلمداد می‌کند. کارتر^۳ نیز فرهنگ را زمینه و چارچوب اتخاذ تصمیمات عقلانی کنشگران در مورد رفتار باروری می‌داند. هممل^۴ نیز به بیان تأثیر فرهنگ خصوصاً به بیان ساختاری و عملکردی مقوله فرهنگ بر جمعیت‌شناسی پرداخت (عنایت و پرنیان، ۱۳۹۲). فرهنگ یک مفهوم گسترده شامل باورها، ارزش‌ها و رفتارها است که مطابق ارزش‌های اجتماعی و هنجارهای موجود در جوامع بشری مطرح شده است. فرهنگ همچنین شامل مجموعه‌ای از دانش‌ها، باورها، هنرها، قوانین، آداب و رسوم اجتماعی و عادات‌های افراد در یک گروه یا در یک جامعه می‌شود. تایلور^۵ فرهنگ را، مجموعه پیچیده‌ای از دانش‌ها، باورها، هنرها، قوانین، اخلاقیات، عادات و هرچه که فرد به‌عنوان عضوی از جامعه خویش فرامی‌گیرد، تعریف می‌کند (شرف‌الدین و چراغی کوتیانی، ۱۳۹۳).

کوئن فرهنگ را شیوه‌ای از زندگی تلقی می‌نماید که اعضای یک جامعه آن را فرامی‌گیرند و آن را نسلی به نسل دیگر انتقال می‌دهند. طبق این تعریف فرهنگ دارای سه مؤلفه مهم شامل: ۱. ابعاد شناختی مانند ارزش‌ها و نگرش‌ها؛ ۲. ابعاد سازمانی مانند هنجارها و قوانین فرهنگی؛ ۳. ابعاد مادی مانند نمادهای فرهنگی (شرف‌الدین و چراغی کوتیانی، ۱۳۹۳) است. به عبارتی فرهنگ با استفاده از سه مسیر ارزش‌ها و نگرش‌ها، هنجارها و قوانین فرهنگی و نمادهای فرهنگی بر رفتارهای انسانی و همچنین در شکل‌گیری رفتار باروری نقش مهمی ایفا می‌نماید. نظریه‌های مبتنی بر رویکرد فرهنگی در جمعیت‌شناسی (نظریه‌گذار دوم جمعیتی، نظریه برابری جنسیتی، نظریه اشاعه) هر یک به‌نوعی بر تغییرات صورت گرفته در این سه بعد فرهنگی تأکید می‌کنند.

بر اساس ادبیات تحقیق، مهم‌ترین متغیرهای فرهنگی تأثیرگذار در بعد شناختی می‌توان به تأثیر و تغییرات صورت گرفته در متغیرهایی مانند افزایش سطح تحصیلات زنان، اشتغال زنان، نگرش‌های جنسیتی، نحوه تقسیم کار جنسیتی در منزل، استقلال

1. Lesthaeghe and van de Kaa

2. Lorimer

3. Carter

4. Hammel

5. Tylor

زنان، ارزش فرزند، فردگرایی، اعتقادات مذهبی، نگرش به سقط جنین، ترجیح جنسیتی و... اشاره نمود، در بعد هنجارها و قوانین فرهنگی می‌توان به تغییر در مؤلفه‌های همچون هنجار ایده‌آل دو فرزند در سطح جامعه، تأثیر سیاست‌های افزایش جمعیتی و پذیرش و در دسترس بودن روش‌های پیشگیری از بارداری را مطرح نمود و در نهایت در بعد نمادهای فرهنگی می‌توان به تأثیر مؤلفه‌های مانند تأثیرگذاری رسانه‌های سنتی (تلویزیون، رادیو، روزنامه)، رسانه‌های مدرن (اینستاگرام، توئیتر، واتساپ، تلگرام) و مساجد اشاره نمود (اسمعیلی و عباسی شوازی، ۱۴۰۲؛ علیزاده اقدم و همکاران، ۱۴۰۱؛ کاوه فیروز و همکاران، ۱۴۰۰؛ فراش خیالو و همکاران، ۱۳۹۹؛ خدیوزاده و ایرانی، ۱۳۹۷؛ محمودیان و همکاران، ۱۳۹۴؛ Hammel, 1990, Sandra, 2014, Baudin, 2015, Bein et al, 2021, Kramer, 2021, Buber-Ennsner and Berghammer, 2021, Hwang, 2023, Dantis et al, 2023, Ning et al, 2022, Osborne et al, 2021, Hornik & McAnany, 2001).

مقاله حاضر بر اساس دیدگاه کوئن که فرهنگ را متشکل از سه مؤلفه (شناختی، سازمانی و مادی) می‌داند، به بررسی تأثیر این سه بعد مهم فرهنگ بر رفتار باروری زنان می‌پردازد. در این راستا، استفاده از نظرات خبرگان با توجه به تجربیات پژوهشی آن‌ها در این حوزه می‌تواند در شناسایی و رتبه‌بندی عوامل و ابعاد فرهنگی مؤثر بر باروری، به‌ویژه در شرایط فعلی که افزایش باروری یکی از ضروریات جامعه ایرانی محسوب می‌شود، بسیار سودمند و تأثیرگذار باشد. لازم به ذکر است که واکاوی و ارائه دیدگاه‌های تخصصی خبرگان در اجرایی شدن سیاست‌های کلی «جمعیت» ابلاغی رهبر معظم انقلاب نیز مؤثر خواهد بود. بند اول این سیاست‌ها به پویایی و بالندگی جمعیت و افزایش باروری به بیش از سطح جانشینی اشاره دارد. به‌منظور دستیابی به این هدف، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان درصدد ایجاد بستری برای افزایش باروری هستند. در این بین، استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه^۱ و نظرات خبرگان می‌تواند در اتخاذ تصمیم‌های صحیح و مؤثر برنامه‌ریزان برای افزایش باروری اهمیت زیادی داشته باشد. یکی از بهترین روش‌های مطرح در تصمیم‌گیری چند شاخصه، روش تحلیل سلسله‌مراتبی^۲ است. این روش امکان مقایسه زوجی بین شاخص‌های مختلف را فراهم می‌آورد و مسئله تصمیم را به سطوح مختلف به‌صورت سلسله‌مراتبی تقسیم می‌کند. تحلیل سلسله‌مراتبی، به تحلیل حساسیت روی شاخص‌ها و زیر شاخص‌ها نیز کمک می‌کند (آذر، ۱۳۹۹).

1. Multiple Attribute Decision Making (MCDM)

2. Analytical Hierarchy process (AHP)

لذا در این مقاله تلاش خواهد شد به سه سؤال اساسی در این زمینه پاسخ داده شود:

۱. مهم‌ترین ابعاد فرهنگی (شاخص‌های فرهنگی) مؤثر بر باروری از دیدگاه خبرگان کدام‌اند؟
۲. کدام زیر شاخص‌های فرهنگی بر اساس دیدگاه خبرگان بیشترین تأثیر را در رفتار باروری زنان ایرانی دارند؟
۳. مهم‌ترین پیشنهادها و اولویت‌بندی سیاستی بر اساس نتایج تحقیق کدام‌اند؟

مبانی نظری پژوهش

در این بخش به بررسی نظریه‌های مبتنی بر رویکرد فرهنگی در حوزه باروری پرداخته می‌شود. از نظریه‌هایی که در تبیین رفتار باروری به مفهوم فرهنگ اشاره کرده، نظریه مدل‌های عقلانی است. نظریه مدل‌های عقلانی در رویکرد فرهنگی رفتار باروری بر نقش تصورات و انتظارات مشترک جامعه تأکید دارد. این نظریه معتقد است برای فهم رفتارهای باروری باید محیط فرهنگی و هنجارهای حاکم بر آن، مانند تشویق‌های خانواده و دوستان، مورد بررسی قرار گیرد، زیرا این عوامل تأثیر مستقیمی بر تصمیمات فردی در حوزه باروری دارند (منصوریان و خوشنویس، ۱۳۸۵: ۱۳۵). بر طبق نظر همل^۱ (۱۹۹۰)، افراد با شرایط اقتصادی و اجتماعی مشابه اما با باورها و اعتقادات متفاوت، رفتارهای باروری متفاوتی نشان می‌دهند، به ویژه در گروه‌های مذهبی و فرهنگی که ارزش‌های مرتبط با خانواده و فرزندآوری در آن‌ها پررنگ‌تر است. رویکردهای نظری بر تأثیر مستقیم و غیرمستقیم فرهنگ و هنجارهای خاص هر جامعه بر رفتارهای باروری تأکید دارند. بر اساس فرضیات گلدشایدر و اولنبرگ^۲ (۱۹۶۹) و نظرات مک کوئیلان^۳ (۲۰۰۴)، هنجارها و قوانین فرهنگی به‌طور مستقیم با تعیین‌کننده‌های بلافصل باروری، نظیر وسایل پیشگیری، عقیم‌سازی و سقط جنین مرتبط هستند. این هنجارها همچنین رهنمودهایی در خصوص ورود به واحدهای جنسی و نکاحی، ارتقاء خانواده‌های بزرگ و حتی اعتقاداتی درباره نقش‌های زنان و مردان در خانه و جامعه ارائه می‌دهند که بر باروری تأثیر می‌گذارند. یکی دیگر از نظریات مهم در تبیین رفتار باروری، رویکرد نهادی است که متمرکز بر ارتباط بین ساخت نهادی حاکم بر جامعه و رفتار باروری است. این نظریه به بررسی ساختارهای موجود در جامعه و ارتباط آن‌ها با

مؤلفه‌های تغییر جمعیتی می‌پردازد و بر این نکته تأکید دارد که تصمیمات و رفتارهای باروری تحت تأثیر فضای فرهنگی و نهادی خاص و قوانین تجویزی و کنترل اجتماعی قرار می‌گیرند (McNicol 1980, 2001).

نظریه دیگری که در ادبیات پژوهشی مربوط به تغییرات جمعیتی توسط نودل و وندوال^۱ (۱۹۷۹) به کار گرفته شده و کاربرد گسترده‌ای یافته، نظریه اشاعه است. فرایند اشاعه بیان‌گر این است که نوآوری‌ها از مجاری معین و در طول یک دوره زمانی مشخص بین اعضای یک نظام اجتماعی رواج پیدا می‌کنند. (صادقی و اسمعیلی، ۱۳۹۹).

یکی از مهم‌ترین نظریه‌های که به‌صورت گسترده در تبیین فرهنگی تغییرات باروری مورد استفاده قرار گرفته است، نظریه انتقال دوم جمعیتی^۲ است (Lesthaeghe, 2010). نظریه انتقال دوم جمعیتی یک چارچوبی برای تحلیل تغییرات در رفتارهای باروری و تشکیل خانواده است. این نظریه به تبیین تغییرات اساسی ایجادشده در رفتار خانواده، باروری زیر سطح جانشینی، تأخیر در ازدواج و فرزندآوری، افزایش سریع همباشی و تولدهای خارج از ازدواج به دلایلی نظیر تغییر و تحول در ارزش‌ها، تأکید بر فردگرایی، افزایش سطح تحصیلات و تغییر در نقش‌های جنسیتی اشاره می‌کند (Lesthaegh, 2022). انتقال دوم جمعیت مبین این مهم هست که دلایل تغییر در شاخص‌های جمعیتی حاصل و ثمره تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌هاست. تغییرات ارزشی و نگرشی عوامل مهم تغییر رفتار باروری هستند. به عبارتی تغییر ارزش‌ها بستر نهادی و مدل ذهنی خانواده را تغییر داده است. این نظریه تأکید دارد رفتارهای افراد به‌وسیله ارزش‌های فردیشان تعیین می‌شود. انتقال دوم جمعیتی بحث می‌کند که دلایل تغییر در شاخص‌های جمعیتی نتیجه تغییر در ارزش‌هاست (Van de kaa, 1997)، این نظریه معتقد است که تحولات فرهنگی و فکری باعث تغییر در ابعاد دیگر زندگی شده و می‌توان نمود آن را در زندگی افراد مشاهده نمود. امروزه بسیاری از تغییراتی که در حوزه خانواده در جامعه مشاهده می‌شود در نتیجه تغییرات فرهنگی است که از دوران گذشته شروع شده و ادامه دارد. ازدواج به‌عنوان اولین گام در راستای تشکیل خانواده و فرزندآوری به عنوان تحکیم نسل و جایگزینی آن، تحت تأثیر فرهنگ فردی شدن قرار گرفته است (کنعانی و سعادت بخشی، ۱۳۹۳: ۱۰).

در ادامه نظریات مرتبط می‌توان به نظریه برابری جنسیتی اشاره نمود. جنسیت و برابری جنسیتی از موضوعات مهم فرهنگی و نگرشی است که در تحقیقات باروری

1. Knodel and VandeWalle

2. Second Demographic Transition -SDT

توجه زیادی به آن شده است. در همین راستا نظریه برابری جنسیتی یکی از مهم‌ترین نظریه‌های است که توسط مکدونالد^۱، در تبیین فرهنگی رفتار باروری مطرح می‌شود، در این نظریه، برابری جنسیتی در نهادهای خانواده محور و برابری جنسیتی در نهادهای فرد محور مورد توجه قرار می‌گیرد. بر این اساس گذار باروری از سطوح بالا به سطوح پایین در ارتباط با بهبود کند برابری جنسیتی در نهادهای اجتماعی خانواده محور منحصر به درون خانواده است (McDonald, 2000). تحقیقات متعددی نشان داده است که نقش جنسیتی نابرابر در خانواده و به‌ویژه حفظ مدل نان‌آور مردانه و زن خانه‌دار، زنان را وادار به انتخاب بین شغلی بدون فرزند یا باقی ماندن در خانه می‌کند (Mills et al, 2008). این اختلاف بین فرصت‌های جدید عمومی و تعهدات داخلی پایدار گاهی اوقات به عنوان «انقلاب جنسیتی ناقص»^۲ یاد می‌شود. تمایل زنان به بهره‌مندی از موقعیت‌های شغلی و تحصیلی منجر به کاهش باروری می‌گردد که این خود مبین عدم‌تغییر نقش‌های جنسیتی در زندگی خانوادگی است (اسمعیلی و رازقی نصرآباد، ۱۴۰۳؛ رازقی نصرآباد و همکاران، ۱۴۰۰).

در ادامه تبیین رفتار باروری از منظر رویکرد فرهنگی، به نظریه ایده‌آلیسم توسعه‌ای می‌توان اشاره کرد. این نظریه، یک سیستم ارزشی و اعتقادی است که تأکید می‌کند نگرش‌های اجتماعی و خانوادگی مدرن، به‌مراتب از نگرش‌های سنتی برتر هستند. فناوری‌های ارتباطی و رسانه‌های جمعی، دانش در مورد اشکال جدید رفتار را به همه نقاط جهان گسترش می‌دهند و موجب شکل‌گیری الگوهای جدید رفتاری می‌شوند (عباسی شوازی و همکاران، ۱۳۹۷).

نظریه تغییرات فرهنگی و ارزشی اینگلهارت^۳ نیز نشان می‌دهد که توسعه اقتصادی و گسترش رسانه‌های جمعی، تغییراتی در اولویت‌های ارزشی افراد و گروه‌ها به دنبال دارد. به نظر او، توسعه اقتصادی و رشد تکنولوژی و ارضای نیازهای اساسی در جامعه، به ظهور نیازهای غیرمادی مانند عزت نفس، خود شکوفایی و دستیابی به منزلت اجتماعی در بین جوانان و نسل حاضر منجر می‌شود. در جوامع مدرن، فردگرایی نوع خاصی از فرهنگ را شکل می‌دهد که در آن افراد خودمختار هستند (کاظمی‌پور، ۱۴۰۰). نظریه تغییرات ارزشی اینگلهارت به دلیل پیوند تحولات در سطح کلان با تغییرات ارزشی فردی، قابل اتکا است. بدین ترتیب، توسعه اقتصادی و گسترش رسانه‌های جمعی در

ایران، به عنوان یکی از ابعاد جهانی شدن، در سال‌های اخیر تغییراتی را در ارزش‌های خانواده به وجود آورده است (عسکری ندوشن و همکاران، ۱۳۸۴).

در جمع‌بندی نظریات مطرح شده می‌توان مطرح نمود که طیف وسیعی از فرایندهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مرتبط با هم وجود دارند که بر رفتارهای فرزندآوری افراد در طول دوره زندگی‌شان اثرگذار هستند (Balbo et al, 2013) و برای درک و پیش‌بینی وضعیت باروری مهم است تا روابط میان این فرایندها بررسی و اثرات جمعی آن‌ها بر روی فرزندآوری تبیین شود. با توجه به دگرگونی‌های فرهنگی که در جوامع معاصر به دلیل رشد اقتصادی و امنیت اقتصادی حاصل از آن رخ داده است، توجه افراد از ارزش‌های مادی به سمت ارزش‌های فرامادی جلب شده و به همین دلیل در شرایط کنونی رفتارهای انتخابی افراد از جهت‌گیری‌های ارزشی و نگرشی بیشتر از شرایط مادی و اقتصادی اثر می‌پذیرند (Baker 2000 & Inglehart). لذا ناگزیر به استفاده از رویکردهای ارزشی و فرهنگی مانند نظریه‌های مطرح شده به منظور تبیین رفتار باروری خواهیم بود. ملاحظه گردید که هر کدام از دیدگاه‌های نظری تلاش کرده‌اند از منظر خاصی به عوامل تغییرات خانواده و فرزندآوری و سازوکار اثرگذاری آن‌ها بپردازند. در مرور نظریات انجام شده در حوزه فرهنگ و باروری می‌توان به این جمع‌بندی رسید که همه نظریه‌های مبتنی بر فرهنگ در تبیین رفتار باروری، هر یک به نوعی بر تغییرات صورت گرفته در این سه بعد فرهنگی که شامل ابعاد شناختی (ارزش‌ها و نگرش‌ها)؛ ابعاد سازمانی (هنجارها و قوانین فرهنگی)؛ ابعاد مادی (نمادهای فرهنگی) است، تأکید می‌نمایند.

در نهایت می‌توان اذعان نمود که هر نظریه مورد بررسی به تبیین بخش محدودی از فرایند مورد مطالعه پرداخته و از یک زاویه خاص و محدود مسئله باروری را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این درحالی است که ممکن است تبیین رفتار باروری از مجموع رویکردهای مختلف نظریه‌های فرهنگی باروری متأثر باشد. لذا تحقیقات مبتنی بر یک نظریه به تنهایی قادر به ارائه یک تبیین جامع از باروری نخواهند بود. زمانی که نگاه به فرایند باروری برخاسته از نظریه‌های متعدد مبتنی بر یک مدل جامع باشد، یقیناً می‌توان با نگاهی عمیق و همه‌جانبه به مسئله باروری نگریست. لذا در مقاله حاضر به صورت ترکیبی از نظریه‌های باروری مطرح شده مبتنی بر نظریه‌های تغییرات ایده‌ای و فرهنگی در انتخاب و استخراج شاخص‌ها و زیر شاخص‌ها به منظور تنظیم پرسشنامه خبره و ساخت درخت سلسله‌مراتبی بهره برده شده است.

پیشینه پژوهش

همان‌طور که بیان شد، کشور ایران در چند دهه اخیر با روند تند کاهش باروری مواجه بوده است. فرهنگ، عناصر و ساختارهای فرهنگی بر فرایند باروری در کشور ایران تأثیرگذار بوده است. در بخش پیشینه تحقیق به مرور مطالعاتی پرداخته می‌شود که تأثیر مؤلفه‌های مهم فرهنگی شامل مؤلفه‌های شناختی، سازمانی و مادی را بر رفتار باروری مورد بررسی قرار داده‌اند. در این بخش ابتدا جهت نیل به هدف فوق و آشنایی با مسیرهای مطالعاتی انجام شده مروری بر ادبیات موضوع در سه حوزه شناختی، سازمانی و مادی فرهنگ و تأثیر آن بر رفتار باروری انجام خواهد شد. در ابتدا مطالعاتی مورد توجه قرار می‌گیرند که به بررسی رابطه حوزه شناختی فرهنگ (ارزش‌ها و نگرش‌ها) و رفتار باروری زنان در داخل کشور پرداخته‌اند.

اسمعیلی و عباسی شوازی (۱۴۰۲)، در مطالعه‌ای با عنوان «پیش‌بینی تغییر رفتار باروری زنان در استان تهران بر اساس رویکرد فرهنگی با استفاده از مدل‌سازی عامل بنیان» به این نتیجه دست یافتند که افزایش نگرش منفی به سقط‌جنین، دینداری و همچنین اقناع‌سازی و آگاه‌سازی رسانه‌های جمعی همگی می‌توانند تأثیر به سزایی در افزایش باروری زنان استان تهران داشته باشند. مرادی و دولتخواه (۱۴۰۱)، در مقاله‌ای در ارتباط با علل تک‌فرزندی در کشور ایران نشان دادند که عوامل فرهنگی، شامل آرمان‌گرایی در تربیت فرزند، فردگرایی، مصرف‌گرایی، سبک زندگی و عوامل اجتماعی، شامل اشتغال زنان، تحصیل زنان و عوامل اقتصادی در انتخاب تک‌فرزندی مؤثر است. دری نجف‌آبادی و همکاران (۱۴۰۱)، به بررسی تأثیر اشتغال زنان بر باروری پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد اشتغال زنان تأثیر منفی و معناداری بر باروری دارد. کاوه فیروز و همکاران (۱۴۰۰)، در مطالعه‌ای به دنبال بررسی رابطه دینداری و ارزش‌های خانواده با تمایلات و قصد فرزندآوری در میان زنان متأهل شهر تهران بودند. نتایج مطالعه آن‌ها نشان داد دینداری و ابعاد آن با تمایلات باروری رابطه معناداری ندارد، اما دینداری در مجموع می‌تواند بر قصد باروری زنان تأثیرگذار باشد. رازقی نصرآباد و همکاران (۱۴۰۰)، در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر تقسیم‌کار جنسیتی و نگرش‌های جنسیتی بر رفتار باروری زنان پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد زنانی که نگرش جنسیتی برابرطلبانه دارند و کارهای خانه را به‌تنهایی انجام می‌دهند، با فاصله طولانی‌تری فرزند دوم را به دنیا می‌آورند. دوراهکی و نوبخت (۱۳۹۹)، به تأثیر برابری جنسیتی درون خانواده بر قصد فرزندآوری زنان پرداختند. نتایج مطالعه آن‌ها

نشان داد احتمال قصد رفتن به توالی بالاتر فرزندآوری در خانواده‌های با ساختار برابری جنسیتی بیشتر نسبت به خانواده‌های با ساختار برابری جنسیتی کمتر حدود ۲/۵ برابر بالاتر است. فراش خیالو و همکاران (۱۳۹۹)، در تحقیقی نشان دادند که متغیرهای دینداری و ارزش فرزندآوری اثر کاهشی در نگرش به سقط جنین دارند. در تحقیقی دیگر سرائی و روشن شمال (۱۳۹۳)، در پژوهشی نشان دادند که متغیرهای دینداری، نگرش اطرافیان نسبت به سقط جنین و طبقه اجتماعی متغیرهایی هستند که بیش از ۲۶ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند. آن‌ها همچنین نشان دادند که کم‌رنگ شدن اعتقادات مذهبی و دینداری در میان زنان با افزایش نگرش مثبت به سقط جنین ارتباط مستقیم دارد.

کاظمی (۱۳۹۹)، در مطالعه‌ای با عنوان «روند تغییر نسبت جنسی تولد و حذف دختران: زمینه‌ها و عوامل» به این نتیجه دست یافت که در ایران ترجیح پسر به عنوان یک خصلت فرهنگی ماندگار، برخی والدین را به سمت پسرخواهی و حذف دختران سوق داده و با وجود چنین مشکل فرهنگی، نظام سلامت وسایل تحقق انتخاب جنس جنین را در اختیار والدین می‌گذارد. نتایج تحقیق فروتن و اشکاران (۱۳۹۷)، نشان داده است که ترجیحات جنسیتی و ارتباط تنگاتنگ آن با تمایلات فرزندآوری به طور چشمگیری در باورهای سنتی و فرهنگ عمومی جامعه ما ریشه دوانیده است. مطابق نتایج این تحقیق می‌توان اذعان نمود: که ترجیحات جنسیتی اساساً معطوف به تفوق جنس مذکر و برتری فرزند پسر است که به دو شیوه اصلی در این باورهای سنتی انعکاس یافته است: یکی، به شیوه بیان مستقیم و به صراحت و قاطعیت، دیگری به شیوه غیرمستقیم که غالباً از طریق انتساب ویژگی‌های منفی به فرزند دختر و جنس مؤنث و انحصاری دانستن صفات مثبت برای فرزند پسر و جنس مذکر بیان و بازتاب می‌یابد. برینتون^۱ و همکاران (۲۰۱۹)، در مقاله کوتاهی به بررسی باروری پایین در کشور ژاپن با رویکرد مدل‌های عامل بنیان پرداختند. در یک نتیجه مقدماتی آن‌ها دریافتند افزایش ساعت کاری مردان در انجام امور خانه می‌تواند باروری رتبه دوم را در زنان افزایش دهد.

تحصیلات عامل اساسی است که نگرش‌ها و رفتارهای باروری را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بررسی رابطه بین تحصیلات و باروری در مطالعات زیادی تأیید شده است. در مطالعه‌ای ادوآدز^۲ (۲۰۰۲)، بیان نمود آموزش و تحصیلات از سه طریق بر باروری تأثیر

1. I Brinton
2. Edwards

می‌گذارند: ۱. زنان تحصیل کرده دسترسی بیشتری به منابع اطلاعاتی داشته و نسبت به زنان دیگر آگاه‌تر هستند؛ ۲. زنان تحصیل کرده به دنبال سرمایه‌گذاری انسانی از طریق تحصیلات بیشتر هستند به عبارتی زنان ممکن است در جستجوی موقعیت‌های بالاتر در جامعه باشند به همین دلیل فرزندآوری و باروری را به تأخیر می‌اندازند؛ ۳. زنان تحصیل کرده به دنبال فرصت‌های شغلی مناسبی می‌باشند.

در ادامه مطالعات انجام‌شده تمرکز بر ابعاد سازمانی فرهنگ (هنجارها و قوانین فرهنگی) و تأثیر آن بر فرایند باروری است. عباسی شوازی و همکاران (۱۳۹۷)، در مطالعه‌ای با عنوان «تأثیر جهت‌گیری‌های ارزشی - نگرشی بر ایده‌آل‌های فرزندآوری در ایران» به این نتیجه دست یافتند که از میان متغیرهای ارزشی - نگرشی، برابری جنسیتی و دینداری بیشترین تأثیر را بر ایده‌آل فرزندآوری دارند، به گونه‌ای که با کنترل متغیرهای اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی، نگرش به برابری جنسیتی و دینداری تأثیر معناداری بر ترجیحات فرزندآوری افراد داشته‌اند. بگی و همکاران (۱۴۰۰؛ ۵۹)، در تحقیقی در ارتباط با تمایل فرزندآوری در ایران نشان دادند که عدم تمایل به فرزندآوری در چهار گروه مشکلات و نگرانی‌های مرتبط با فرزندان و آینده آن‌ها، شرایط کاری و هزینه فرصت، روابط بین همسران و مشکلات سلامتی و جسمانی افراد قابل تقسیم‌بندی می‌باشد. بر این اساس، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان، برای افزایش مجدد باروری به سطح جایگزینی، نیاز است تا مجموعه‌ای از سیاست‌هایی را اجرا کنند که به خانواده‌ها در پوشش هزینه‌های مراقبت از کودکان کمک کند و تلفیق زندگی شغلی و خانوادگی زنان را تسهیل نماید. فنت^۱ و همکاران (۲۰۱۶)، به بررسی اثربخشی سیاست‌های خانواده در زمینه ساختار اجتماعی جمعیت پرداختند. بدین منظور از یک مدل مبتنی بر عامل استفاده شد تا تأثیر سیاست‌ها در تصمیم‌های باروری افراد و میزان باروری در سطح کل تجزیه و تحلیل شود. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که سیاست‌های خانواده تأثیر مثبت و معناداری بر افزایش باروری دارد. علاوه بر این، شبکه اجتماعی و تأثیرات اجتماعی نه تنها به صورت مستقیم با میزان باروری ارتباط دارد، بلکه بر اثربخشی سیاست‌های خانواده نیز تأثیر می‌گذارند. در تحقیقی دیگر، یانگ^۲ (۲۰۱۶)، بر اساس مدل‌سازی عامل بنیان به بررسی رابطه سیاست، باروری و توسعه اقتصادی پرداخت. به عقیده ایشان، در توسعه اقتصاد سیاسی، انتخاب سیاست‌های دولت در یک مقطع زمانی می‌تواند با تأثیرگذاری بر باروری، تصمیمات

1. Fent et al.

2. Yang

اقتصادی و سیاسی در بین نسل‌ها، مسیر توسعه یک کشور را به طرز چشم‌گیری تحت تأثیر قرار دهد.

در دسته سوم، بررسی و مرور مطالعات صورت گرفته در داخل کشور در ارتباط با اهمیت تأثیر ابعاد مادی (نمادهای فرهنگی) بر باروری انجام می‌شود. ملتفت و همکاران (۱۴۰۱)، در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر مصرف رسانه‌ها بر روی رفتار باروری زنان همسر دار ۴۹-۱۵ ساله شهر اهواز پرداختند. یافته‌های تحقیق مبین این موضوع بود که استفاده از رسانه‌های خارجی و مصرف فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی بر رفتار باروری اثر معکوس داشته درحالی‌که استفاده از رسانه‌های داخلی رابطه معناداری با رفتار باروری از خود نشان نمی‌دهند. عباسی شوازی و اسمعیلی (۱۴۰۰)، در مقاله‌ای با عنوان «رسانه، فرهنگ‌سازی و باروری: شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر باروری با استفاده از رویکرد فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی» با استفاده از نظر خبرگان علمی به این نتیجه دست یافتند که شاخص رسانه‌های جمعی بیشترین تأثیرگذاری را بر رفتار باروری زنان دارند. تقوایی فرد و همکاران (۱۳۹۸)، تأثیر مصرف رسانه بر قصد فرزند آوری زنان شهر جهرم را بررسی کرده و نشان دادند که استفاده از رسانه بر نگرش زنان نسبت به فرزندآوری تأثیر مثبت و معناداری داشته است. در مقاله دیگری محمودیان و همکاران (۱۳۹۴)، تأثیر مثبت رسانه بر رفتار باروری را بیان نمودند. در ادامه می‌توان به نقش مساجد و مراسم‌های مذهبی در تغییر نگرش افراد در ارزش‌ها و سبک زندگی و همچنین تشویق به فرزندآوری اشاره نمود. مسجد و نقش اهل مسجد در هدایت‌گری کنشگران اجتماعی در افزایش نسل باایمان، از اهمیت زیادی برخوردار است. عوامل انسانی در گروه‌های مرجع نخبگانی مساجد، می‌توانند با استخراج نظریه‌های دینی از منبع قرآن کریم و تفسیر اجتهادی آن به جهت‌دهی فکری و رفتاری کنشگران اجتماعی پردازند (حسینی جبلی، ۱۴۰۰). در تحقیق دیگری دنتیس و همکاران^۱ (۲۰۲۳)، نشان دادند: همبستگی قوی و مثبتی بین حضور در مراسم مذهبی و قصد باروری وجود دارد. از دیدگاه محققین مقاله حضور در مراسم مذهبی منجر به پایبندی بیشتر افراد به آموزه‌های دینی در ارتباط با رفتارهای موافق افزایش جمعیت خواهد شد و علاوه بر این تعامل و ارتباط با افراد مذهبی منجر به پایبندی افراد به دستورات الهی در حوزه خانواده و رفتار باروری خواهد شد.

موتومبا^۲ (۲۰۲۲)، در مقاله‌ای به دنبال بررسی تأثیر رسانه‌های جمعی سنتی (رادیو،

1. Dantis et al.

2. Mutumba

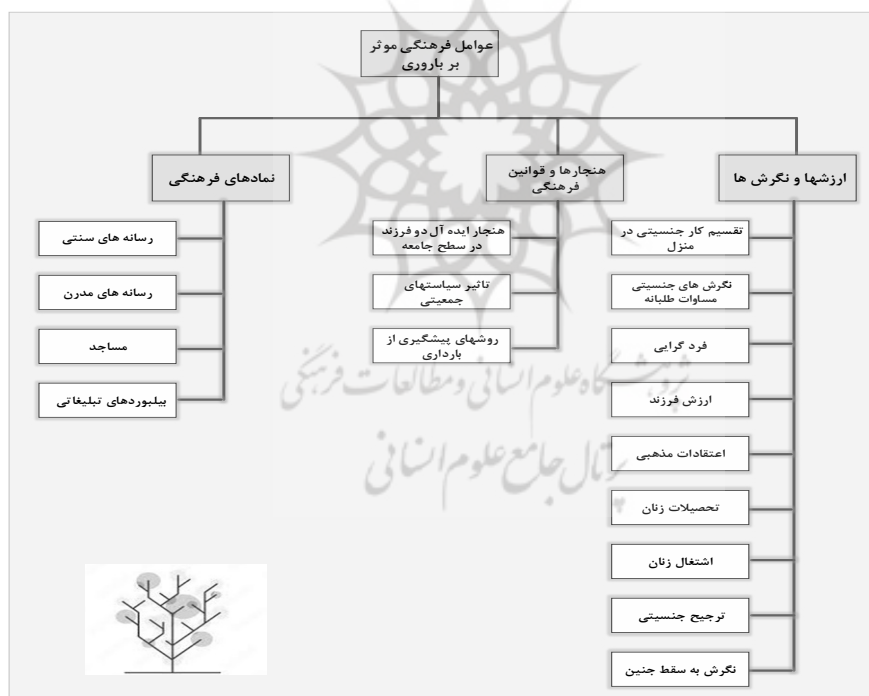
تلویزیون و روزنامه) بر نوع استفاده از وسیله پیشگیری از بارداری در بین ۳۱ کشور صحرای جنوب آفریقای بود. نتایج تحقیق وی مبین این مهم بود که استفاده از رسانه‌های جمعی به‌خصوص تلویزیون بر دانش، نگرش و انتخاب روش پیشگیری از بارداری تأثیری مثبت داشته، اما تأثیر رسانه‌های جمعی نسبت به سایر عوامل اجتماعی- فرهنگی مانند تحصیلات و درآمد کمتر بوده است. نتایج پژوهش نینگ و همکاران^۱ (۲۰۲۲)، نشان داد: رسانه‌های سنتی (رادیو، تلویزیون و روزنامه) تأثیری در قصد باروری زنان دارای سطح تحصیلات و درآمد بالا ندارند. درحالی‌که استفاده از رسانه‌های جدید (شبکه‌های مجازی) تأثیر منفی و قابل توجهی بر قصد و نیت باروری زنان داشته‌اند. بیلاری و همکاران^۲ (۲۰۱۹)، در بررسی تأثیر افزایش سرعت اینترنت بر رفتار باروری زنان که در کشور آلمان انجام شد به این نتیجه رسیدند که با افزایش دسترسی زنان به اینترنت پرسرعت باروری زنان شاغل به‌صورت معناداری افزایش می‌یابد، به دلیل اینکه زنان می‌توانند به‌صورت دورکاری و از منزل فعالیت‌های شغلی خود را انجام دهند. بدین ترتیب این امر باعث رضایت فرزندان می‌شود و در نهایت زمینه‌های فرزندآوری را برای زنان مهیا می‌نماید.

در جمع‌بندی بخش پیشینه تحقیق، می‌توان گفت که پژوهشگران و محققان از دیدگاه‌های مختلف به تبیین مسئله باروری پرداخته‌اند. مرور مطالعات انجام‌شده در این حوزه نشان می‌دهد که رفتار باروری و فرزندآوری تحت تأثیر مجموعه‌ای از عوامل و ابعاد فرهنگی (شناختی، سازمانی و نمادی) قرار دارد؛ به عبارت دیگر، تصمیم‌گیری در مورد فرزندآوری یکی از وقایع مهم زندگی زوجین است که خود با تأثیر متغیرهای جمعیتی، فرهنگی، اجتماعی و فردی مرتبط است؛ بنابراین، در مسیر بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر باروری، باید به این عوامل به‌صورت یک مجموعه به‌هم‌پیوسته توجه کرد.

با توجه به مطالعات مرور شده، هر یک از این پژوهش‌ها از زوایای مختلف به تبیین عوامل و ابعاد فرهنگی مؤثر بر باروری پرداخته‌اند و به نتایج ارزشمندی نیز رسیده‌اند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، مطالعه‌ای که به‌طور جامع تمامی ابعاد فرهنگی مؤثر بر باروری را بررسی کرده باشد و همچنین خلأ استفاده از روش‌های تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندشاخصه با نظر خبرگان به‌خوبی محسوس است. درحالی‌که قابلیت روش‌های مبتنی بر تصمیم‌گیری چندشاخصه، به‌ویژه زمانی که از نمونه‌گیری هدفمند

استفاده می‌شود، به مراتب بیشتر از تکنیک‌های مبتنی بر تحلیل آماری است (تقی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۷). بهره‌گیری از نظر خبرگان، امکان تصمیم‌گیری هدفمند را برای برنامه‌ریزان فراهم می‌آورد تا مهم‌ترین عوامل و زیرشاخص‌های فرهنگی را شناسایی کنند. بسیاری از صاحب‌نظران بر این باورند که تصمیم‌گیری مبتنی بر نظرات جمعی خبرگان، یک اصل مدیریتی است که به تنظیم برنامه‌ریزی‌های صحیح و مأموریت‌گرا کمک می‌کند. لذا، بر مبنای دیدگاه این صاحب‌نظران، احتمال تحقق اهداف یک برنامه‌ریزی صحیح و هدفمند در قالب تصمیم‌گیری درست افزایش می‌یابد.

ساخت درخت سلسله‌مراتبی برای پیاده‌سازی مدل پژوهش که مبتنی بر نظریات فرهنگی تبیین‌کننده باروری و همچنین مطالعات تجربی است، در بخش مبانی نظری و پیشینه تحقیق به تفصیل بیان شده است. در شکل (۱)، ساختار درخت سلسله‌مراتبی مدل پژوهش نمایش داده شده است.

شکل ۱. ساختار درخت سلسله‌مراتبی مدل پژوهش

روش پژوهش

روش تحلیل سلسله‌مراتبی توسط توماس ال. ساعتی^۱ در سال ۱۹۸۰ ایجاد شد. این تکنیک، یک روش توانمند و منعطف در دسته روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره است که به حل مسائل پیچیده در سطوح مختلف کمک می‌کند. تحلیل سلسله‌مراتبی، ارزیابی‌های عینی و ذهنی را در یک ساختار یکپارچه بر مبنای مقیاس‌های مقایسه زوجی ترکیب می‌کند و به تحلیل‌گران اجازه می‌دهد تا جوانب اساسی یک مسئله را در یک قالب سلسله‌مراتبی سازماندهی نمایند. فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی، روشی برای کمک به تصمیم‌گیری است و بر اهمیت قضاوت‌های شهودی یک تصمیم‌گیرنده و همچنین ثبات مقایسه‌گزینه‌های جایگزین در فرایند تصمیم‌گیری تأکید دارد. در این روش، مسئله تصمیم‌گیری به سطوح مختلف شامل هدف‌ها، شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها تقسیم می‌شود (قدسی‌پور، ۱۳۸۲؛ قدسی‌پور، ۱۳۸۴؛ آذر و رجب‌زاده، ۱۳۸۱؛ اصغری‌پور، ۱۳۸۱؛ اصغری‌پور، ۱۳۸۵؛ آذر، ۱۳۹۹؛ سایت صنایع بیست، ۱۴۰۲). در فرایند پیاده‌سازی روش تحلیل سلسله‌مراتبی در مقاله حاضر، از روش نمونه‌گیری هدفمند بهره‌برداری شده است. در این روش، انواع خاصی از افراد که قادر به ارائه اطلاعات موردنظر پژوهشگر هستند به‌عنوان نمونه انتخاب می‌شوند. انتخاب نمونه بین ۵ تا ۲۰ خبره در هر حوزه بوده و این روند تا جایی ادامه می‌یابد که اشباع نظری برای محقق حاصل گردد (Baby, 2013). در مقاله حاضر از نظرات ۲۰ خبره که عمدتاً اساتید دانشگاه در رشته‌های مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و جمعیت‌شناسی بودند، استفاده شده است. همچنین خبرگانی که در زمینه باروری صاحب‌نظر بوده و در بخش سیاست‌گذاری مشغول کار بودند نیز مدنظر قرار گرفتند. برای استخراج و تعیین شاخص‌ها، از ادبیات تحقیق و نظرات خبرگان بهره‌برداری شد. به‌منظور پالایش بیشتر شاخص‌ها و تأیید اعتبار پرسشنامه، نظرات ده نفر از خبرگان نیز موردبررسی قرار گرفت. پس از تأیید پرسشنامه، مصاحبه با خبرگان آغاز شد. لازم به ذکر است که در این پرسشنامه، سنجش پایایی به‌مانند ضریب پایایی آلفای کرونباخ مطرح نیست و به‌جای مفهوم پایایی^۲ در پرسشنامه‌های تحلیل سلسله‌مراتبی، از نرخ ناسازگاری استفاده می‌شود. نرخ ناسازگاری، شاخصی است که مقدار آن، نشان‌دهنده تناقضات و ناسازگاری‌های احتمالی در ماتریس مقایسات زوجی است. چنانچه نرخ ناسازگاری

کمتر از ۰/۱ باشد، سازگاری ماتریس مقایسات مورد تأیید بوده و قابل قبول است؛ اما در صورتی که نرخ ناسازگاری بزرگتر از ۰/۱ باشد، نشان‌دهنده تناقض در ارزیابی‌ها و قضاوت‌های خبرگان خواهد بود. اگر پاسخ‌دهنده به‌درستی متوجه مقایسات و سؤالات نشود و بدون دقت پاسخ دهد، به احتمال زیاد نرخ ناسازگاری از حد مجاز ۰/۱ عبور خواهد کرد (Saaty, 1987).

روایی پرسشنامه نشان می‌دهد که تا چه حد پرسشنامه به موضوع و ویژگی مدنظر محقق پایبند است؛ بدین معنی که آیا واقعاً همان جنبه‌ای را اندازه‌گیری می‌کند که موردنظر است یا خیر؛ به عبارت دیگر، در ارزیابی روایی، به دنبال اعتبار پرسشنامه هستیم. با توجه به اینکه پرسشنامه با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی توسط خبرگان موضوع تأیید شده است، روایی آن مورد تأیید قرار می‌گیرد (Baby, 2013). در مقاله حاضر نیز قبل از انجام مصاحبه با خبرگان، پرسشنامه با استفاده از نظرات ۱۰ نفر از خبرگان اصلاح شد و سپس با ۲۰ نفر از خبرگان مصاحبه صورت گرفت. لازم به ذکر است که به‌علت دسترسی‌های مختلف به برخی از خبرگان، پرسشنامه به صورت ایمیل ارسال شد. برخی دیگر به‌طور مجازی و با استفاده از اپلیکیشن‌های مانند اسکای روم و اسکایپ و با برخی از خبرگان مصاحبه به‌صورت تلفنی و حضوری صورت پذیرفت.

در ادامه در جدول (۱) ویژگی‌های جمعیتی و اجتماعی خبرگان آورده شده است.

جدول ۱. اطلاعات جمعیتی و اجتماعی مربوط به خبرگان

ردیف	سن	وضعیت تأهل	سطح تحصیلات	تعداد فرزندان	مردی/نحسبی	پرسشنامه خبره (بالايش شاخص‌های پرسشنامه خبره)	شرکت در مرحله اول و طراحی و تکمیل پرسشنامه خبره
۱	۴۰	متاهل	دکتری	یک	مردم‌شناسی	بلی	بلی
۲	۳۷	مجرد	دکتری	-	جمعیت‌شناسی	بلی	بلی
۳	۳۶	متاهل	دکتری	یک	جامعه‌شناسی	خیر	بلی
۴	۴۶	متاهل	دکتری	دو	جمعیت‌شناسی	خیر	بلی
۵	۵۵	متاهل	دکتری	دو	جمعیت‌شناسی	بلی	بلی
۶	۴۳	متاهل	دکتری	دو	جمعیت‌شناسی	بلی	بلی

ردیف	سن	وضعیت تاهل	سطح تحصیلات	تعداد فرزندان	ملک تحصیلی	پرسشنامه خبره (پالایش شاخص های شرکت در مرحله اول)	پرسشنامه خبره و نهایی و تکمیل شرکت در مرحله دوم
۷	۴۰	متاهل	دکتری	یک	جمعیت شناسی	بلی	بلی
۸	۳۸	متاهل	دکتری	دو	جامعه شناسی	بلی	بلی
۹	۳۷	مجرد	دکتری	-	جامعه شناسی	بلی	بلی
۱۰	۴۰	مجرد	دکتری	-	جمعیت شناسی	بلی	بلی
۱۱	۳۹	متاهل	دکتری	یک	جمعیت شناسی	بلی	بلی
۱۲	۴۴	متاهل	دکتری	-	جمعیت شناسی	خیر	بلی
۱۳	۳۸	متاهل	دکتری	یک	مردم شناسی	بلی	بلی
۱۴	۴۱	متاهل	دکتری	دو	جامعه شناسی	خیر	بلی
۱۵	۴۵	متاهل	دکتری	دو	جامعه شناسی	خیر	بلی
۱۶	۵۸	متاهل	دکتری	دو	جمعیت شناسی	خیر	بلی
۱۷	۴۵	متاهل	دکتری	سه	جمعیت شناسی	خیر	بلی
۱۸	۳۷	متاهل	دکتری	دو	جامعه شناسی	خیر	بلی
۱۹	۴۵	متاهل	دکتری	سه	جامعه شناسی	خیر	بلی
۲۰	۴۶	متاهل	دکتری	دو	مردم شناسی	خیر	بلی

بر اساس جدول (۱)، در این مطالعه از ۲۰ خبره عمدتاً استاد دانشگاه در رشته های مردم شناسی، جامعه شناسی و جمعیت شناسی استفاده شده است. همچنین خبرگان صاحب نظر در زمینه باروری و فعال در بخش سیاست گذاری نیز مدنظر قرار گرفته اند. میانگین سن خبرگان ۴۲/۵ سال است و دامنه سنی آنها بین ۳۷ تا ۵۸ سال متغیر است. تمامی خبرگان دارای تحصیلات دکتری تخصصی هستند. از میان خبرگان بررسی شده، تنها ۳ نفر مجرد بودند و تعداد فرزندان آنها از بدون فرزند تا ۳ فرزند متغیر بوده است.

یافته های پژوهش

همان طور که بیان شد، پرسشنامه زوجی به نحوی طراحی شده است که ابتدا به مقایسه شاخص ها با یکدیگر پرداخته شود و سپس زیر شاخص های هر شاخص با

یکدیگر مقایسه شوند. در جدول (۲) و نمودار (۱) به سؤال اول تحقیق پاسخ داده می‌شود: ۱. با اهمیت‌ترین شاخص‌ها و ابعاد فرهنگی مؤثر بر باروری از دیدگاه خبرگان علمی کدام‌اند؟

جدول ۲. رتبه‌بندی شاخص‌ها و ابعاد فرهنگی مؤثر بر باروری مبتنی بر نظر خبرگان

رتبه شاخص	وزن شاخص	شاخص‌ها و ابعاد فرهنگی
۱	۰/۳۰۹	ابعاد شناختی: ارزش‌ها و نگرش‌ها
۳	۰/۲۳۳	ابعاد سازمانی: هنجارها و قوانین فرهنگی
۲	۰/۳۰۴	ابعاد مادی: نمادهای فرهنگی

در پاسخ به سؤال اول بر اساس نتایج مندرج شده در جدول (۲) و نمودار (۱) از دیدگاه خبرگان بعد شناختی فرهنگ که شامل تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها است با وزن (۰/۳۰۹)، مهم‌ترین عامل در رفتار باروری زنان ایرانی در نظر گرفته شده و سپس ابعاد مادی فرهنگ که شامل نمادهای فرهنگی بوده به‌عنوان یک عامل اثرگذار در رفتار باروری از دیدگاه خبرگان در نظر گرفته شده و در مقابل ابعاد سازمانی فرهنگ که شامل هنجارها و قوانین فرهنگی است از نظر خبرگان کم‌اهمیت‌ترین عامل نسبت به سایر مؤلفه‌ها و ابعاد فرهنگی بر رفتار باروری در جامعه ایرانی در نظر گرفته شده است. بر اساس خروجی نرم‌افزار اکسپرت

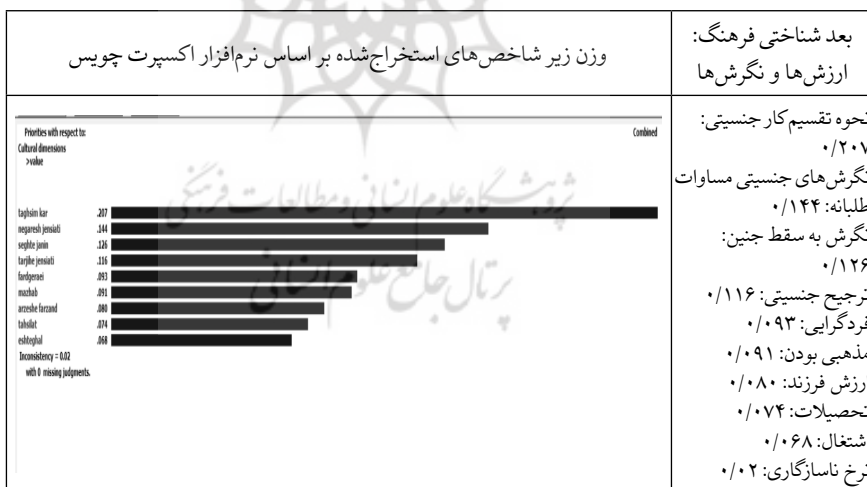
چویس نرخ ناسازگاری برابر با ۰/۰۱ است و از آنجایی که کوچک‌تر از ۰/۱ است، در محدوده معتبر قرار دارد (۰/۰۱ > ۰/۱) و نشان‌دهنده این مهم است که مقایسات زوجی از اعتبار مناسبی برخوردار است و در نتیجه، پاسخ‌های به‌دست آمده قابل اعتماد و دارای پایایی‌اند.

رتبه‌بندی شاخص و ابعاد مؤثر فرهنگی بر رفتار باروری	وزن شاخص‌های استخراج شده بر اساس خروجی نرم‌افزار اکسپرت چویس
تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها: ۰/۳۰۹ هنجارها و قوانین فرهنگی: ۰/۲۳۳ نمادهای فرهنگی: ۰/۳۰۴ نرخ ناسازگاری: ۰/۰۱	

نمودار ۱. خروجی نرم‌افزار اکسپرت چویس برای مؤلفه‌های فرهنگی در نظر گرفته شده مبتنی بر پرسشنامه خبره

پس از مقایسه معیارهای کلی سنجش شاخص و ابعاد فرهنگی مؤثر بر باروری، زیر شاخص‌های هر یک از شاخص‌های کلی به صورت زوجی با استفاده از نظر خبرگان با یکدیگر مقایسه می‌شوند. در ادامه به بررسی و توضیح نمودارهای زیر شاخص‌های مؤثر بر رفتار باروری زنان پرداخته می‌شود.

همان‌طور که نتایج مندرج شده در نمودار (۲) نشان می‌دهد، زیر شاخص نحوه تقسیم کار جنسیتی در منزل با وزن (۰/۲۰۷) و نگرش‌های جنسیتی مساوات طلبانه با وزن (۰/۱۴۴)، با اهمیت‌ترین و مهم‌ترین زیر شاخص مؤثر در شاخص ارزش‌ها و نگرش‌های فرهنگی می‌باشند، سپس زیر شاخص نگرش به سقط جنین (۰/۱۲۶) و ترجیح جنسیتی (۰/۱۱۶) از مهم‌ترین زیر شاخص‌های مؤثر در ارزش‌ها و نگرش‌های تأثیرگذار بر رفتار باروری از دیدگاه خبرگان می‌باشند، در مقابل زیر شاخص‌های اشتغال (۰/۰۶۸) و تحصیلات زنان (۰/۰۷۴) از کم‌اهمیت‌ترین زیر شاخص‌های مؤثر در رفتار باروری از دیدگاه خبرگان معرفی شده‌اند. نرخ ناسازگاری محاسبه شده در سطح بسیار خوبی (۰/۰۲) قرار دارد که نشان‌دهنده دقت بسیار بالای این مقایسه زوجی است. در ادامه در نمودار (۳) به بررسی زیر شاخص‌های ابعاد سازمانی فرهنگ که همان هنجارها و قوانین فرهنگی است پرداخته خواهد شد.

نمودار ۲. رتبه‌بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیر شاخص‌های ابعاد شناختی فرهنگ: ارزش‌ها و نگرش‌ها

همان‌طور که نمودار (۳) به خوبی نشان می‌دهد، زیر شاخص تأثیر سیاست‌های حمایتی دولتی و هنجارهای ایده‌آل دو فرزند با اهمیت‌ترین زیر شاخص هنجارها و

قوانین فرهنگی از سوی خبرگان معرفی شده است.

وزن زیر شاخص های استخراج شده بر اساس نرم افزار اکسپرت چویس	بعد سازمانی فرهنگ: هنجارها و قوانین فرهنگی
Priorities with respect to: Cultural dimensions >norm Combined do farzand 487 create policy 311 system/management 262 Inconsistency = 0.27 with 9 missing judgments.	تأثیر سیاست های دولتی: ۰/۴۰۷ هنجار دو فرزندی در جامعه: ۰/۳۱۱ پذیرش و در دسترس بودن روش های پیشگیری از بارداری: ۰/۲۸۲ نرخ ناسازگاری: ۰/۰۲

نمودار ۳. رتبه بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیر شاخص های ابعاد سازمانی فرهنگ:
هنجارها و قوانین فرهنگی

وزن زیر شاخص های استخراج شده بر اساس نرم افزار اکسپرت چویس	بعد مادی فرهنگ: نمادهای فرهنگی
Priorities with respect to: Cultural dimensions >symbol Combined reuse modern 271 reuse normal 254 reuse old 250 afford 225 Inconsistency = 0.0942 with 9 missing judgments.	رسانه های مدرن: ۰/۲۷۱ رسانه های سنتی: ۰/۲۵۴ مساجد: ۰/۲۵۰ بیلوردهای تبلیغاتی: ۰/۲۲۵ نرخ ناسازگاری: ۰/۰۰۶

نمودار ۴. رتبه بندی و نرخ ناسازگاری مقایسه زوجی ضرایب زیر شاخص های ابعاد مادی فرهنگ:
نمادهای فرهنگی

همان طور که نمودار (۴) به صراحت نشان می دهد، رسانه های مدرن (۰/۲۷۱) به عنوان نمادهای فرهنگی از دیدگاه خبرگان، بیشترین اثرگذاری را در رفتار باروری زنان ایرانی دارد در مرتبه بعدی رسانه های سنتی (۰/۲۵۴)، مساجد (۰/۲۵۰) و در آخر بیلوردهای تبلیغاتی (۰/۲۲۵) قرار دارند. لازم به ذکر است نرخ ناسازگاری (۰/۰۰۶) در محدوده بسیار قابل قبولی دارد و می توان نتیجه گرفت زیر شاخص های در نظر

گرفته شده دارای پایایی هستند و می‌توان به نتایج حاصله از تحقیق اعتماد کرد. در ادامه در جدول (۳) وزن تمام شاخص‌ها و زیر شاخص‌های فرهنگی مؤثر بر رفتار باروری از دیدگاه خبرگان نشان داده شده است. به واسطه این جدول به راحتی می‌توان به رتبه‌بندی زیر شاخص‌های هر شاخص نسبت یکدیگر پرداخت.

جدول ۳. وزن استخراج شده شاخص‌ها و زیر شاخص‌های فرهنگی مؤثر بر باروری

رتبه	شاخص	وزن شاخص	زیر شاخص	وزن زیر شاخص	رتبه در شاخص
۱	ابعاد شناختی فرهنگ تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها	۰/۳۰۹	نحوه تقسیم کار جنسیتی در منزل	۰/۲۰۷	۱
			نگرش‌های جنسیتی مساوات طلبانه	۰/۱۴۴	۲
			نگرش به سقط جنین	۰/۱۲۶	۳
			ترجیح جنسیتی	۰/۱۱۶	۴
			فردگرایی	۰/۰۹۳	۵
			مذهبی بودن	۰/۰۹۱	۶
			ارزش فرزند	۰/۰۸۰	۷
			تحصیلات زنان	۰/۰۷۴	۸
			اشتغال زنان	۰/۰۶۸	۹
۲	ابعاد مادی فرهنگ: نمادهای فرهنگی	۰/۳۰۴	رسانه‌های مدرن	۰/۲۷۱	۱
			رسانه‌های سنتی	۰/۲۵۲	۲
			مساجد	۰/۲۵۰	۳
			بیلبوردهای تبلیغاتی	۰/۲۲۵	۴
۳	ابعاد سازمانی فرهنگ: هنجارها و قوانین فرهنگی	۰/۲۳۳	تأثیر سیاست‌های دولتی	۰/۴۰۷	۱
			هنجار دو فرزندی در جامعه	۰/۳۱۱	۲
			پذیرش و در دسترس بودن روش‌های پیشگیری از بارداری	۰/۲۸۲	۳

همان‌طور که جدول (۳) به وضوح نشان می‌دهد، شاخص تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها با وزن (۰/۳۰۹)، مهم‌ترین بعد فرهنگی مؤثر بر رفتار باروری زنان از سوی خبرگان معرفی شده است. نحوه تقسیم‌کار جنسیتی در منزل (۰/۲۰۷)، نگرش‌های جنسیتی مساوات طلبانه (۰/۱۴۴)، نگرش به سقط‌جنین (۰/۱۲۶) و ترجیح جنسیتی (۰/۱۱۶)، به ترتیب از مهم‌ترین زیر شاخص‌های ارزشی و نگرشی و در مقابل زیر شاخص‌های اشتغال (۰/۰۶۸)، تحصیلات (۰/۰۷۴)، ارزش‌فرزند (۰/۰۸۰) از کم‌اهمیت‌ترین زیر شاخص‌های نگرش‌ها و ارزش‌ها از سوی خبرگان معرفی شده‌اند. در ادامه شاخص نمادهای فرهنگی با وزن (۰/۳۰۴)، دومین شاخص مهم فرهنگی از سوی خبرگان معرفی شده است و به ترتیب زیر شاخص‌های تأثیر رسانه‌های مدرن (۰/۲۷۱)، رسانه‌های سنتی (۰/۲۵۴)، مساجد (۰/۲۵۰) و بیلبردهای تبلیغاتی (۰/۲۲۵) به‌عنوان زیر شاخص‌های مهم نمادهای فرهنگی از سوی خبرگان اعلام شده‌اند. سومین مؤلفه مؤثر در رفتار باروری سازمان‌های فرهنگی (هنجارها و قوانین فرهنگی) با وزن (۰/۲۳۳) بر رفتار باروری در نظر گرفته شده و در ادامه زیر شاخص تأثیر سیاست‌های دولتی (۰/۴۷۱) با اهمیت‌ترین زیر شاخص و زیر شاخص پذیرش و در دسترس بودن روش‌های پیشگیری از بارداری (۰/۲۸۲) کم‌اهمیت‌ترین زیر شاخص از نظر خبرگان معرفی شده است. نکته قابل تأمل ذکر این موضوع است که هنجارها و قوانین فرهنگی از نظر خبرگان جزء کم‌اهمیت‌ترین شاخص‌های مؤثر بر رفتار باروری زنان بوده است.

بحث و نتیجه‌گیری

خانواده نهاد مهم اجتماعی است که در زندگی فردی و اجتماعی تأثیر زیادی دارد. در دنیای امروز، تغییرات فرهنگی و اجتماعی، نگرش‌ها و ارزش‌های خانواده‌ها، به‌خصوص در ایران، موجب کاهش باروری و تغییرات در ساختارهای فکری و نگرشی شده است. ارزش‌های فرهنگی، شامل اعتقادات، هنجارها و نمادها، نقش کلیدی در شکل‌گیری رفتارهای باروری دارند و این رفتار فقط به دنیا آوردن فرزند محدود نیست، بلکه شامل نگرش‌ها نسبت به ازدواج و علاقه به فرزند نیز می‌شود (نیازی و همکاران، ۱۳۹۵). مطالعات نشان می‌دهد که در چند دهه اخیر، کاهش باروری در ایران ناشی از تغییرات فرهنگی، ارزشی و نگرش‌ها است، و این تغییرات در نتیجه عوامل فرهنگی و میزان دینداری، فردگرایی و توجه به ارزش‌های خانوادگی تأثیرگذار بوده‌اند.

در مقاله حاضر به بررسی تأثیر این سه مؤلفه فرهنگی بر رفتار باروری زنان پرداخته

شده است. در راستای دستیابی به این هدف، با بهره‌گیری از دیدگاه خبرگان و تجربیات پژوهشی آنان در این زمینه، می‌توان به شناسایی و رتبه‌بندی عوامل و ابعاد فرهنگی مؤثر بر باروری پرداخت. این امر به‌ویژه در شرایط فعلی که افزایش باروری به‌عنوان یکی از ضروریات جامعه ایرانی به شمار می‌آید، از اهمیت بالایی برخوردار است.

به‌منظور رسیدن به هدف تحقیق و همچنین شناسایی و رتبه‌بندی عوامل فرهنگی مؤثر بر باروری با استفاده از نظرات خبرگان می‌بایست ابتدا پرسشنامه خبره مناسب طراحی و درگام بعد مصاحبه با خبرگان انجام شود. لذا در گام نخست به‌منظور طراحی و ساخت پرسشنامه خبره باید به ادبیات تحقیق و چارچوب نظری پرداخته شود. در مرور چارچوب نظری به چندین دسته نظریه مطرح شد که هر کدام از این نظریه‌ها تبیین‌کننده ابعاد مختلف فرهنگ (شناختی، سازمانی، نمادی) و باروری بودند. بر اساس ادبیات تحقیق و نظریه‌های تبیین‌کننده فرهنگ و باروری پرسشنامه خبره با ۳ شاخص اصلی (ارزش‌ها و نگرش‌ها، هنجارها و قوانین فرهنگی و نمادهای فرهنگی) و ۱۶ زیر شاخص تدوین و توسط ۲۰ نفر از خبرگان دانشگاهی و همچنین سیاست‌گذاران مرتبط با بحث جمعیت‌شناسی تکمیل گردید. سپس نتایج با استفاده از نرم‌افزار اکسپرت چویس نسخه ۱۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج خروجی نرم‌افزار اکسپرت چویس نشان داد شاخص تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها با وزن (۰/۳۰۹) مهم‌ترین شاخص تأثیرگذار فرهنگی بر رفتار باروری از سوی خبرگان معرفی شده است. در پله‌های بعدی به ترتیب شاخص نمادهای فرهنگی با وزن (۰/۳۰۴) و در نهایت هنجارها و قوانین فرهنگی با وزن (۰/۲۳۳) قرار دارند.

همان‌طور که بیشتر بیان شد، شاخص تغییر در ارزش‌ها و نگرش‌ها با وزن (۰/۳۰۹)، به‌عنوان مهم‌ترین بعد فرهنگی مؤثر بر رفتار باروری زنان از سوی خبرگان معرفی شده است. نحوه تقسیم‌کار جنسیتی در منزل (۰/۲۰۷)، نگرش‌های جنسیتی مساوات طلبانه (۰/۱۴۴)، نگرش به سقط‌جنین (۰/۱۲۶) و ترجیح جنسیتی (۰/۱۱۶)، به ترتیب از مهم‌ترین زیر شاخص‌های ارزشی و نگرشی می‌باشند. در مقابل، زیر شاخص‌های اشتغال (۰/۰۶۸)، تحصیلات (۰/۰۷۴)، ارزش فرزند (۰/۰۸۰) از کم‌اهمیت‌ترین زیر شاخص‌های نگرش‌ها و ارزش‌ها از سوی خبرگان معرفی شدند.

نتیجه تحقیق حاضر منطبق با نظریه‌های مرتبط در حوزه فرهنگ و باروری است. مبنای نظری این پژوهش متکی بر نظریات ایده‌ای و نگرشی است که اهمیت عوامل ذهنی مانند ارزش‌ها و نگرش‌های مرتبط با خانواده و شیوه زندگی را بیشتر از شرایط

مادی در رفتارهای جمعیتی تعیین کننده می‌داند. نظریات ایده‌ای و نگرشی معتقدند که افراد بر اساس ارزش‌ها و باورهایشان عمل می‌کنند و این دو عامل هستند که کنش‌های افراد را جهت‌دهی می‌کنند نظریه‌های ایدئولوژیک نشان می‌دهند که رفتارهای باروری تحت تأثیر ارزش‌ها و باورها تنظیم می‌شوند. به همین دلیل، به جای دیدن الگوهای باروری به عنوان صرفاً پیامد شرایط اقتصادی مانند هزینه و درآمد، باید توجه بیشتری به جنبه‌های ذهنی و انگیزشی مانند ارزش‌ها و نگرش‌ها داشت که در تشکیل خانواده و والدینی در کشورهای توسعه‌یافته تأثیرگذار هستند. به عنوان نمونه، اینگلهارت تغییرات بنیادین در نظام‌های ارزشی و نگرشی جامعه معاصر را تحت عنوان انقلاب خاموش توضیح داده است. وی معتقد است که در اثر توسعه اقتصادی در کشورهای صنعتی، تحولاتی در ارزش‌های مادی این جوامع صورت گرفته که نشان‌دهنده حرکت از ارزش‌های مادی به ارزش‌های فرامادی است. از نظر او، وجه تمایز مردم در جوامع مختلف به نگرش‌ها، ارزش‌ها و مهارت‌های اصلی و پایدار آن‌ها برمی‌گردد. به عبارتی دیگر، فرهنگ آن‌ها با یکدیگر تفاوت دارد. اینگلهارت فرهنگ را نظامی از نگرش‌ها، ارزش‌ها و دانشی می‌داند که به‌طور گسترده در میان مردم به اشتراک گذاشته می‌شود (Inglehart, 1971).

تبیین اهمیت شاخص تغییرات ارزش‌ها و نگرش‌ها بر اساس نظریه انتقال دوم جمعیتی، نشان‌دهنده تحولات بنیادین خانواده است که ریشه در فردگرایی دارد. در گذشته، جامعه بیشتر بر خانواده و فرزندان تمرکز داشت، اما اکنون هنجارها و نگرش‌ها بیشتر بر حقوق و خوشبختی فرد تأکید می‌کنند. محققان معتقدند که تغییرات فرهنگی، مانند گسترش فردگرایی و تضعیف ارزش‌های خانوادگی، نقش مهمی در تغییرات اخیر در الگوهای ازدواج و باروری ایفا می‌کنند.

نتایج مستخرج از نرم‌افزار اکسپرت چویس نشان می‌دهد که زیرشاخص نحوه تقسیم کار جنسیتی در منزل (با مقدار ۰/۲۰۷) و نگرش‌های جنسیتی مساوات‌طلبانه (با مقدار ۰/۱۴۴) جزء بااهمیت‌ترین زیرشاخص‌های تغییرات ارزشی و نگرشی از سوی خبرگان معرفی شده‌اند. این یافته‌ها همسو با مطالعات برینتون و همکاران (۲۰۱۸)، دوراهکی و نویخت (۱۳۹۹)، اسمعیلی و رازقی نصرآباد (۱۴۰۳)، رازقی نصرآباد و همکاران (۱۴۰۰) و خلج‌آبادی فراهانی (۱۳۹۶) است که در آن‌ها تأثیر نحوه تقسیم کار جنسیتی و نگرش‌های جنسیتی بر تصمیمات و رفتارهای باروری تأیید شده است. این مطالعات نشان داده‌اند که حتی با کنترل سایر مشخصه‌های اجتماعی و اقتصادی،

نحوه تقسیم کار در منزل و نگرش های جنسیتی تأثیر قابل توجهی بر تصمیمات باروری دارند. همچنین، مطالعه صیفوری و همکاران (۱۳۹۸) بیان کرده است که در میان بیست مطالعه، متغیر قدرت زنان در ساختار خانواده به عنوان مؤثرترین متغیر بر باروری آنان شناخته شده است. فراتحلیلی که رازقی نصرآباد (۱۳۹۴) بر روی پژوهش های مرتبط با تمایلات و قصد باروری انجام داده، نیز تأثیر معنی دار نحوه تقسیم کار جنسیتی و نگرش های جنسیتی بر تمایلات و رفتارهای باروری را نشان داده است. علاوه بر این، فراتحلیل عباسی و همکاران (۱۴۰۱) نیز بیان کرده است که مشارکت اجتماعی و نگرش به اشتغال زنان تأثیر منفی بر تمایلات و قصد باروری زنان داشته اند.

زیرشاخص های نگرش به سقط جنین (با وزن ۰/۱۲۶) و ترجیح جنسیتی (با وزن ۰/۱۱۴) به عنوان سومین و چهارمین زیرشاخص مهم ارزشی و نگرشی از سوی خبرگان معرفی شده اند. در فراتحلیلی که شجاعی و یزدخواستی (۱۳۹۶) انجام داده اند، مشخص شده است که در تعدادی از مطالعات، سقط جنین به عنوان عاملی در تعیین تعداد و ترکیب فرزندان و فاصله گذاری موالید تأیید شده است. همچنین، صیفوری و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند که در ۲۸ مطالعه به تأثیر سقط جنین بر باروری اشاره شده است. این محققان به این نتیجه رسیدند که زمانی که زوجین فرزندآوری را حق خود می دانند، در صورت بارداری ناخواسته، سقط جنین به عنوان گزینه ای برای کنترل باروری در نظر گرفته می شود.

تأثیر ترجیح جنسیتی بر تصمیمات باروری نیز در مطالعات مختلف نظیر سعادت (۲۰۱۸)، رازقی نصرآباد و علی مندگاری (۲۰۱۹)، رازقی نصرآباد و عباسی شوازی (۲۰۲۰) و شجاعی و یزدخواستی (۱۳۹۶) تأیید شده است. علاوه بر این، فراتحلیلی که نیازی و همکاران (۱۳۹۱) انجام دادند، نشان داد که پس از متغیرهای جمعیتی مانند سن، تحصیلات و پایگاه اقتصادی-اجتماعی، سایر عوامل همچون ترجیح جنسیتی، منافع مادر و فرزند، اشتغال زنان، محل تولد و اقامت، استقلال زنان، نوگرایی، دینداری، تعاملات رسمی و غیررسمی، توسعه، تقدیرگرایی، قومیت، فقر و ساخت قدرت در خانواده به عنوان مهم ترین متغیرهای اثرگذار بر باروری شناخته شده اند.

در ارتباط با اهمیت نمادهای فرهنگی به عنوان دومین مؤلفه و شاخص مهم فرهنگی تأثیرگذار بر رفتار باروری از نظر خبرگان می توان در تبیین آن به نظریه اشاعه اشاره نمود. نظریه اشاعه بیان می کند که چگونه پیشرفت های جدید تکنولوژی و سایر پیشرفت ها در جوامع و فرهنگ ها، از معرفی تا پذیرش گسترش یافته است. نظریه انتشار نوآوری

به دنبال توضیح چگونگی و چرایی پذیرش ایده‌ها و شیوه‌های جدید است، ازجمله اینکه چرا پذیرش ایده‌های جدید می‌تواند در دوره‌های طولانی مدت انتشار یابد. ظهور فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی در دهه‌های اخیر، نه تنها تحولات چشمگیری را در جوامع ایجاد کرده، بلکه زمینه‌ساز مطالعات نظری و تحقیقات تجربی فراوانی نیز شده است. از منظر این دیدگاه کاهش باروری ناشی از اشاعه ایده‌های جدید و آگاهی از تنظیم باروری است (صادقی و اسمعیلی، ۱۳۹۹). در شاخص نمادهای فرهنگی رسانه‌های مدرن با اهمیت‌ترین زیر شاخص و همچنین رسانه‌های سنتی به‌عنوان دومین زیر شاخص مهم از سوی خبرگان معرفی شده‌اند. در تبیین نتیجه تحقیق حاضر باید گفت در عصر حاضر رسانه‌های جمعی مهم‌ترین ابزار شکل‌دهنده فرهنگ یک جامعه محسوب می‌شوند، به صورتی که با تغییرات صورت گرفته در رسانه‌ها، تغییرات گسترده‌ای در رفتارها، عقاید و ارزش‌های افراد به وجود آمده است (قربانی و همکاران، ۱۴۰۱). رسانه‌های جمعی بر تجربه افراد و افکار عمومی تأثیر گسترده دارند. همچنین بر طبق نظر گرینر^۱، هرچه میزان مواجهه با رسانه‌ها بیشتر باشد به همان نسبت میزان تغییر نگرش و الگوهای رفتاری افراد نیز متناسب با محتوای آن رسانه‌ها بیشتر می‌شود و رسانه‌ها این قابلیت را دارند که تمام ابعاد زندگی مخاطبان خود را تحت تأثیر قرار دهند (ملتفت و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۴۲). پیدایش شبکه جهانی اینترنت و به تبع آن ظهور و گسترش فضای مجازی در بستر شبکه‌ها و رسانه‌های اجتماعی ازجمله متغیرهایی هستند که نقش رسانه‌های الکترونیکی نوظهور را در اشاعه ایده‌های جدید نمایان می‌سازند. امروزه شبکه و رسانه‌های اجتماعی مجازی با ایجاد فضایی برای گفتگو توانسته‌اند جای خالی رسانه‌های جمعی که تنها به اطلاع‌رسانی می‌پردازند را پر نموده و به‌عنوان رسانه‌های جایگزین در برابر رسانه‌های جریان اصلی، تبدیل به رسانه پیام‌رسان بین افراد شده‌اند (پیرو و همکاران، ۱۳۹۷). در برخی از مطالعات برای نمونه ملتفت و همکاران (۱۴۰۱)، اشاره نمودند که استفاده از رسانه‌های خارجی و مصرف فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی بر رفتار باروری اثر معکوس داشته است. نتایج تحقیق نینگ و همکاران (۲۰۲۲)، نیز بیانگر این نکته بود که استفاده از رسانه‌های جدید (شبکه‌های مجازی) تأثیر منفی و قابل توجهی بر قصد و نیت باروری زنان داشته‌اند. همچنین، در فراتحلیلی که عباسی و همکاران (۱۴۰۱) انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که قرارگیری در معرض رسانه‌های خارجی و اینترنت، تأثیر منفی بر

تمایل و قصد باروری دارد، اما تأثیر استفاده از رسانه‌های داخلی بر تمایلات باروری معنادار نبوده است.

در نهایت در شاخص هنجارها و قوانین فرهنگی زیر شاخص‌های تأثیر سیاست‌های دولتی به‌عنوان مهم‌ترین زیر شاخص‌های هنجارها و قوانین فرهنگی مطرح شده‌اند. مشاهده می‌شود نتیجه مطالعه حاضر منطبق با بسیاری از تحقیقاتی است که در این حوزه صورت گرفته است. برای مثال می‌توان به تحقیق ریندفس و چو^۱ (۲۰۱۵)، اشاره نمود، آن‌ها در نتیجه‌گیری مطالعه خود مطرح نمودند که سیاست‌گذاری‌ها به‌عنوان یک اهرم کنترلی می‌توانند در کوتاه‌مدت و بلندمدت روند کاهشی باروری را متوقف و یا حتی آن را افزایش دهند. آنان بیان نمودند اگر روند باروری پایین برای مدت طولانی بدون مداخله سیاست‌گذاری‌های تشویقی و تنبیهی و عوامل فرهنگی ادامه پیدا کند، رشد جمعیت به سمت منفی میل می‌کند. در فراتحلیلی که رازقی نصرآباد (۱۳۹۴) در خصوص تبیین باروری پایین در ایران انجام داد، تأکید شد که بسیاری از مطالعات به نقش هنجارها، قوانین و سیاست‌های اجتماعی و جمعیتی در سطح باروری پرداخته‌اند. این مطالعه به سیاست‌هایی که بر بازار کار و اشتغال تأثیر می‌گذارند و همچنین سیاست‌هایی که سطح و کیفیت خدمات بهداشتی و آموزشی را تعیین می‌کنند و سیاست‌هایی که حقوق و مسئولیت‌ها را به‌وضوح تعریف می‌نمایند، به‌عنوان مهم‌ترین سیاست‌ها و برنامه‌های حمایتی مؤثر بر رفتارهای باروری و خانوادگی اشاره کرده است. به‌طور خاص، سیاست‌های مستقیم مانند ارائه سوبسیدهای ویژه به خانواده‌ها، کمک‌های مالی، ارائه وام و کاهش مالیات برای خانواده‌هایی که فرزندان بیشتری دارند، از جمله این سیاست‌ها هستند. همچنین سیاست‌های غیرمستقیم نظیر ایجاد محیط‌های کاری دوستدار خانواده، مرخصی زایمان، دسترسی به سیستم‌های مراقبت از کودک با کیفیت و فراهم کردن مشاغل پاره‌وقت و ساعات کاری منعطف (مانند کاهش ساعات کاری، تغییر محل کار و تنظیم ساعت کار مادران با ساعات مدرسه فرزندان) نیز در قالب برنامه‌های حمایتی مؤثر و موردتوجه محققان قرار گرفته‌اند.

یافته‌های مطالعه حاضر با نظریه نهادی مک‌نیکل قابل تبیین است، به‌گونه‌ای که این نظریه بر این عقیده استوار است که تصمیمات و رفتارهای باروری در فضای فرهنگی و نهادی خاصی شکل می‌گیرند که با قوانین تجویزی و کنترل اجتماعی تعیین می‌شود. بر این اساس، تغییر در رفتارهای باروری نمایانگر تغییرات و شرایط حاکم

بر محیط پیرامون است. این دیدگاه بر ایجاد پیوند بین بافت نهادی و رفتار باروری تأکید دارد.

بر مبنای نتایج تحقیق، می‌توان نکات ارزشمندی به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران ارائه داد که به‌عنوان راهکار و پیشنهادهای کلیدی برای کمک به کاهش و توقف شیب تند باروری مطرح می‌شوند. این اقدامات می‌توانند در آینده دور، شرایطی را فراهم کنند که انتظار افزایش باروری در کشور ایران قابل تحقق باشد. از آنجایی که مهم‌ترین شاخص فرهنگی تأثیرگذار بر رفتار باروری زنان، تغییرات ارزشی و نگرشی عنوان شده است، تمرکز برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران باید معطوف به این تغییرات در سطح جامعه باشد. لازم به ذکر است که در بین زیرشاخص‌های ارزشی و نگرشی، نحوه تقسیم‌کار جنسیتی در منزل و نگرش‌های جنسیتی مساوات‌طلبانه به ترتیب رتبه اول و دوم را کسب کرده‌اند و در مقابل، اشتغال و تحصیلات زنان در رتبه آخر قرار دارند. از نتایج مصاحبه با خبرگان نیز این نکته ضمني استخراج شده است که امروزه تحصیلات و اشتغال برای همه زنان ایرانی، چه در مناطق روستایی و چه شهری، مشاهده می‌شود. همچنین، اشتغال رسمی و بسیاری از مشاغل غیررسمی برای زنان، مانند فروشنده‌گی در فضای مجازی و کار کشاورزی، نمی‌تواند مانعی بر سر راه فرزندآوری زنان ایرانی باشد. امروزه، با گسترش سطح تحصیلات زنان، دوگانگی و تعارض بین مسئولیت‌های خانوادگی و شغلی به یک چالش مهم تبدیل شده است که زنان را با فشار نقش‌های چندگانه روبه‌رو می‌کند. از یک سو، فرهنگ و هنجارها از زنان انتظار دارند تمام مسئولیت‌های خانگی و خانوادگی را به‌تنهایی بر عهده بگیرند و از سوی دیگر، نهادهای فردمحور زنان را به‌عنوان متخصصانی با جدا کردن تمام نقش‌های خانوادگی می‌پذیرند. در این تقابل، زنان به محدود کردن یا به تعویق انداختن فرزندآوری روی می‌آورند تا بتوانند از مهارت‌های کسب‌شده خود بهره‌برداری کنند؛ بنابراین، در عصر حاضر ضروری است که زنان را به‌عنوان افراد فعال در جامعه بپذیریم. به‌منظور کاهش این دوگانگی بین شغل و مسئولیت‌های خانوادگی، اتخاذ سیاست‌های حمایتی از خانواده ضروری است. لازم است بسته‌های حمایتی دولتی تنها به حمایت‌های اقتصادی و مالی محدود نشوند، زیرا این حمایت‌ها اگرچه مهم‌اند، اما به‌تنهایی کافی نیستند؛ بنابراین، پیشنهاد می‌شود که بعدها ارزشی و فرهنگی نیز در این بسته‌های حمایتی موردتوجه قرار گیرد. یکی از بسته‌های حمایتی پیشنهادی مبتنی بر نتایج تحقیق، ایجاد نهادهای مستقل در دولت برای حمایت از خانواده و کاهش تعارض بین مسئولیت‌های خانگی و

شغلی زنان است. به عنوان مثال، ایجاد مرخصی برای مردان در هنگام زایمان همسرانشان می تواند کمک کند تا مردان در لحظات حساس در کنار خانواده باشند. همچنین، ایجاد مهدکودک ها در محل کار مادران شاغل با قیمت مناسب و مورد اعتماد، یکی دیگر از پیشنهادهای مهم است. علاوه بر این، در نظر گرفتن دستمزد اضافه یا مکمل برای زنان شاغل از سوی دولت می تواند به آن ها این امکان را بدهد که حداقل یک بار در ماه نیروی کمکی برای انجام کارهای منزل استخدام کنند؛ به عبارت دیگر، استفاده از نیروهای خدماتی برای پیشبرد امور منزل در این راستا پیشنهاد می شود.

لازم به ذکر است که تقسیم کار جنسیتی و نگرش های جنسیتی موضوعاتی فرهنگی و عمیق هستند که تغییر در آن امری تدریجی و زمان بر است. بر اساس نتایج تحقیق، تأثیر رسانه های مدرن و سنتی در بحث فرزندآوری از سوی خبرگان بسیار مهم و با اهمیت تلقی شده است؛ بنابراین می توان از طریق این رسانه ها، موضوع برابری بین زنان و مردان و مشارکت مردان در انجام کارهای خانه را هنجارسازی و عادی سازی کرد.

نکته مهم این است که سیاست های حمایتی دولتی نقش کلیدی در افزایش باروری از سوی خبرگان شناخته شده است. از این رو، به سیاست گذاران پیشنهاد می شود که بسته های حمایتی برای افزایش باروری را فقط به بسته های مالی و اقتصادی محدود نکنند و مجموعه ای از عوامل فرهنگی و اجتماعی را نیز در این بسته ها در نظر بگیرند. نکته مهمی که باید به آن توجه جدی شود، این است که نمی توان پیشنهادهای سیاستی را به طور یکسان برای همه مخاطبان با قومیت ها و فرهنگ های مختلف اعمال کرد. در میان استان ها و قومیت های گوناگون، ضروری است که به نکات زیر توجه گردد:

- درک تنوع فرهنگی: هر استان و قومیت دارای ویژگی ها و ارزش های فرهنگی خاص خود است که لازم است در طراحی برنامه ها مدنظر قرار گیرد.

- پاسخگویی به نیازهای محلی: برنامه های سیاستی باید متناسب با نیازها، مشکلات و اولویت های محلی طراحی شوند تا بتوانند تأثیرگذار باشند.
- استفاده از روش های متنوع ارتباطی: به جای یک رویکرد واحد، باید از روش های مختلف برای انتقال پیام ها و برنامه ها استفاده کرد. این شامل بهره گیری از رسانه های محلی، شبکه های اجتماعی و جلسات عمومی در مساجد و ... می شود.
- مشارکت ذی نفعان محلی: جلب نظر و مشارکت رهبران اجتماعی، گروه های مردمی و نهادهای محلی می تواند به افزایش پذیرش و موفقیت برنامه های پیشنهادی کمک کند.

با در نظر گرفتن این موارد، می‌توان پیشنهادهای سیاستی را به گونه‌ای طراحی کرد که تأثیر بیشتری بر تمام اقشار جامعه با قومیت‌ها و فرهنگ‌های مختلف داشته باشد. برای ارتقاء و گسترش مطالعه حاضر، می‌توان به پیشنهادهای تحقیقاتی اشاره کرد که به درک عمیق‌تر و جامع‌تر از عوامل فرهنگی مؤثر بر باروری کمک می‌کند. پیشنهاد می‌شود از روش‌های دیگر تصمیم‌گیری چندشاخصه، مانند روش‌های فازی و دیمتل یا ترکیبی از این دو استفاده شود. این رویکرد می‌تواند به تحلیل دقیق‌تر تأثیرات فرهنگی بر باروری کمک کرده و زمینه‌ساز ارائه پیشنهادهای بهینه‌تری برای تصمیم‌گیری‌های برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران باشد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Nasibeh Esmaeili • <https://orcid.org/0000-0003-4078-0198>

Hossein Mahmoudian • <https://orcid.org/0000-0002-9367-2185>

Hajieh Bibi Razeghi Nasrabad • <https://orcid.org/0000-0002-0990-9689>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

- آذر، عادل (۱۳۹۹). تصمیم‌گیری کاربردی، چاپ اول، انتشارات نگاه دانش.
- آذر، عادل و علی رجب‌زاده (۱۳۸۱). تصمیم‌گیری کاربردی، چاپ اول، نگاه دانش.
- اصغری‌پور، محمدجواد (۱۳۸۱)، تصمیم‌گیری و تحقیق عملیات در مدیریت، چاپ دهم، انتشارات دانشگاه تهران.
- اصغری‌پور، محمدجواد (۱۳۸۵)، تصمیم‌گیری‌های چند معیاره، چاپ چهارم، انتشارات دانشگاه تهران.
- اسمعیلی، نصیبه و حجه بی‌بی رازقی نصرآباد (۱۴۰۳)، بررسی تاثیر تقسیم‌کار جنسیتی در منزل بر رفتار باروری زنان با استفاده از شبیه‌سازی عامل بنیان، زن در توسعه و سیاست، ۲۲ (۴)، ۸۹۱-۹۱۵.
- <https://doi.org/10.22059/jwdp.2024.381114.1008472>
- اسمعیلی، نصیبه (۱۴۰۲)، پیش‌بینی روند تغییرات در تعداد موالید و نسبت جنسی در بدو تولد در کشور ایران: تحلیل سری زمانی، بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۴ (۱)، ۲۳۳-۲۵۸. doi: 10.22059/ijsp.2023.95165
- اسمعیلی، نصیبه و محمدجلال عباسی شوازی (۱۴۰۲). پیش‌بینی تغییر رفتار باروری زنان در استان تهران بر اساس رویکرد فرهنگی با استفاده از مدل‌سازی عامل بنیان، فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۲۴ (۶۲)، ۸۳-۴۱. <https://doi.org/10.22083/jccs.2023.362341.3654>
- بگی، میلاد، صادقی، رسول و علی حاتمی (۱۴۰۰)، تمایل به فرزندآوری در ایران: تعیین‌کننده‌ها و محدودیت‌ها، فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۱ (۴)، ۵۹-۷۹. doi: 10.22083/scsj.2022.149113
- اسمعیلی، نصیبه و حجه بی‌بی رازقی نصرآباد (۱۴۰۲). بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر افزایش سن ازدواج با تمرکز بر الزامات و بایسته‌های سیاستی. فصلنامه راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۲ (۵)، ۱۵۲-۱۷۰. doi: 10.22034/scs.2023.399237.1449
- تقوایی‌فرد، لیلا؛ کریمی، مجیدرضا و کرامت‌اله راسخ (۱۳۹۸). تأثیر مصرف رسانه‌ای بر نگرش زنان به فرزندآوری در شهر جهرم، پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۸ (۱۵)، ۶۷-۸۷. doi: 10.22084/csr.2020.19808.1691
- تقی‌زاده یزدی، محمدرضا، طهماسبی، رضا، امامت، میر سیدمحمد محسن و علیرضا دهقان (۱۳۹۷). شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر جذب و نگهداشت استعدادها با استفاده از رویکرد فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (مطالعه موردی دانشگاه تهران)، مدیریت فرهنگ سازمانی، ۱۶ (۱)، ۸۹-۱۱۵.
- <https://doi.org/10.22059/jomc.2018.105971.1006075>
- حسینی جبلی، سیدمیر صالح (۱۴۰۰). نقش مساجد در پیشگیری از کاهش جمعیت، اسلام و مطالعات اجتماعی، doi: 10.22081/jiss.2021.59555.1734. ۹۰-۱۱۸ (۴)
- خدیوزاده، طلعت و مروارید ایرانی (۱۳۹۷). ارتباط بین باورهای دینی و رفتارهای باروری در زنان سنین باروری شهر مشهد در سال ۱۳۹۵، مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران، (۲۸)، ۱۴۴، ۱۳۳-۱۶۷.
- URL: <http://jmums.mazums.ac.ir/article-1-10531-fa.html>.

خلیج آبادی فراهانی، فریده (۱۳۹۶). نقش نگرش و تقسیم کار جنسیتی در ترجیحات و نیت باروری زنان و مردان شهر تهران، *مطالعات جمعیتی*، ۳ (۱)، ۹۵-۱۲۵.

دری نجف آبادی، زهرا، مهرآرا، محسن، غفاری، فرهاد و هژبرکیانی، کامبیز (۱۴۰۱). بررسی تأثیر اشتغال زنان بر باروری، *مدلسازی اقتصادسنجی*، ۷ (۲)، ۱۵۳-۱۸۱. doi: 10.22075/jem.2022.26483.1709

دوراهکی، احمد و رضا نوبخت (۱۳۹۹). تأثیر نابرابری جنسیتی بر قصد فرزندآوری زنان بوشهر، زن در توسعه و سیاست، ۱۸ (۱)، ۱۷۲-۱۵۱. https://doi.org/10.22059/jwdp.2020.294291.1007761

رستگار خالد، امیر و میثم محمدی (۱۳۹۴). تغییرات فرهنگی و اُفت باروری در ایران (برپایه تحلیل ثانوی داده‌های پیمایش ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان)، *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۶ (۵۸)، ۱۵۹-۱۸۰.

رازقی نصرآباد، حجه بی‌بی (۱۳۹۴). *مرور مطالعات مرتبط با باروری پایین در ایران*. موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور.

سرائی، حسن و پگاه روشن شمال (۱۳۹۱). سنجش عوامل اجتماعی مؤثر بر نگرش زنان باردار نسبت به سقط عمدی، زن در توسعه و سیاست، ۱۰ (۲)، ۲۳-۵.

سایت صنایع بیست (۱۴۰۲). قابل دسترس در: <https://sanaye20.ir>

شرف‌الدین، سید حسین و اسماعیل چراغی کوتیانی (۱۳۹۳). نقش فرهنگ و ساختارهای فرهنگی در تحولات جمعیتی، *معرفت فرهنگی و اجتماعی*، ۶ (۱)، ۷۸-۵۱.

شجاعی، جواد و بهجت یزدخواستی (۱۳۹۶). مرور سیستماتیک مطالعات کاهش باروری در دو دهه اخیر، *مطالعات راهبردی زنان*، ۱۹ (۷۵)، ۱۳۷-۱۵۹.

صادقی، رسول (۱۳۹۵). تحلیل بسترهای اجتماعی فرهنگی کاهش باروری در ایران، *راهبردی اجتماعی، فرهنگی*، ۳۰ (۳)، ۲۴۶-۲۱۷.

صیفوری طغرالجردی، بتول؛ حسنی در میان، غلامرضا؛ مجدی، علی اکبر و مهدی کرمانی (۱۳۹۸). واکاوی و تحلیل تعیین‌کننده‌های باروری: فراتحلیلی از تحقیقات موجود، *علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، ۱۶ (۲)، ۱۴۵-۱۱۳. https://doi.org/10.22067/jss.v16i2.79976

صادقی، رسول و نصیبه اسمعیلی (۱۳۹۹). تحلیل چندسطحی همبسته‌های فردی و استانی باروری در ایران، *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۳ (۹۰)، ۳۷-۶۵. doi: 10.22095/jwss.2021.224036.2302

عنایت، حلیمه و لیل پرنیان (۱۳۹۲). مطالعه رابطه جهانی شدن فرهنگی و گرایش به فرزندآوری، زن و جامعه (جامعه‌شناسی زنان)، ۲ (۴)، ۱۰۹-۱۳۶.

عباسی شوازی، محمدجلال و نصیبه اسمعیلی (۱۴۰۱). شبیه سازی رفتار باروری زنان استان تهران با استفاده از رویکرد مدلسازی عامل بنیان، *نامه انجمن جمعیت شناسی ایران*، ۷ (۳۳)، ۱۱۱-۷.

doi: 10.22034/jpai.2023.559267.1241

عسگری ندوشن، عباس و محمدجلال عباسی شوازی (۱۳۸۴). تغییرات خانواده و کاهش باروری در ایران مطالعه موردی استان یزد، *نامه علوم اجتماعی*، ۲۵: ۷۵-۲۵.

عباسی شوازی، محمدجلال و نصیبه اسمعیلی. (۱۴۰۰). معرفی مدل‌سازی عامل بنیان در تبیین باروری پایین، دو فصلنامه مطالعات جمعیتی، ۷ (۱)، ۲۵۷-۲۹۲. <https://doi.org/10.22034/jips.2021.263638.1091>

عباسی شوازی، محمدجلال و نصیبه اسمعیلی (۱۴۰۰). رسانه، فرهنگ‌سازی و باروری: شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر باروری با استفاده از رویکرد فرایند تحلیل سلسله‌مراتب، *مطالعات راهبردی فرهنگ*، ۱ (۱)، ۷-۴۷. doi: 10.22083/scsj.2021.136357

عباسی شوازی، محمدجلال و نصیبه اسمعیلی. (۱۳۹۹). سیر تکاملی جمعیت‌شناسی از ابتدا تا ظهور مدل‌سازی عامل محور، *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۵ (۳۰)، ۷-۴۰.

doi: <http://dx.doi.org/10.22034/jpai.2021.521779.1173>

عباسی، آمنه؛ صادقی، رسول؛ ملکی، امیر و قادر بالاخانی (۱۴۰۱). فراتحلیل پژوهش‌های مرتبط با عوامل تأثیرگذار بر نگرش‌ها، تمایلات و قصد باروری در ایران، *فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی*، ۱۴ (۴)، ۶۳-۹۲. <https://doi.org/10.22035/isih.2021.4546.4509>

علیزاده اقدم، محمد باقر؛ آقایی هیر، توکل؛ سلطانی بهرام، سعید و نسرين انصاری اوزی (۱۴۰۱)، تبیین ارتباط مصرف رسانه‌ای و دینداری با رفتار باروری زنان (مورد مطالعه: زنان متأهل ۱۵-۴۹ ساله، شهر تبریز)، *جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر*، ۴ (۱)، ۸۳-۱۰۰. doi: <https://doi.org/10.34785/J016.2022.008>

فتحی، الهام، جاوید، نور محمد و مجتبی نصیری‌پور (۱۴۰۱). روند باروری در ایران از سال ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۰، گزارش تهیه شده در جمعیت، نیروی کار و سرشماری مرکز آمار ایران.

فراش خیالو، نورالدین، رمضی، نگار و رسول صادقی (۱۳۹۹). تعیین‌کننده‌های اجتماعی و فرهنگی نگرش دانشجویان به سقط‌جنین، *مطالعات راهبردی زنان*، ۸۷ (۲۷)، ۱۰۹-۱۳۰.

doi: 10.22095/jwss.2020.208964.2173

فروتن، یعقوب و ربابه اشکاران (۱۳۹۷). بررسی جمعیت‌شناختی و فرهنگی - اجتماعی ترجیح جنسیتی در ایران، *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۹ (۴)، ۵۹-۷۸. doi: 10.22108/jas.2018.104836.1134

قدسی‌پور، سیدحسن (۱۳۸۲). مباحثی در تصمیم‌گیری چند معیاره، چاپ اول، انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر.

قدسی‌پور، سیدحسن (۱۳۸۴). *فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی*، چاپ چهارم، انتشارات دانشگاه صنعتی امیرکبیر.

قربانی، بدیع؛ اسماعیلی، سمیه تاجیک و سروناز تربتی (۱۴۰۱). رابطه میان میزان و نوع مصرف رسانه‌ای (رادیو و تلویزیون)، با مهارت‌های زندگی شهروندان تهرانی، *فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ و ارتباطات*، ۲۳ (۵۸)، ۳۶۴-۳۲۹. doi: 10.22083/jccs.2021.271473.3283

کاظمی‌پور، شهلا (۱۴۰۰)، تغییرات فرهنگی و تحول خانواده معاصر با تأکید بر ازدواج و فرزندآوری، *فصلنامه رهپویه ارتباطات و فرهنگ*، ۱ (۱)، ۷-۲۱. doi: 10.22034/rcc.2021.248914

کاظمی، سیمین (۱۳۹۹)، روند تغییر نسبت جنسی تولد و حذف دختران: زمینه‌ها و عوامل، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۵ (۱۳)، ۲۸۹-۳۲۰. doi: 10.22034/jpai.2021.521242.1171

کاوه فیروز، زینب؛ عباسی شوازی، محمد جلال؛ سراج زاده، سید حسین و نگار رمضی (۱۴۰۰). رابطه دینداری و ارزش‌های خانواده با تمایلات و قصد فرزندآوری در میان زنان متأهل شهر تهران، مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۱۰ (۲)، ۵۸۷-۶۲۳. doi: 10.22059/jisr.2020.302336.1064

کنعانی، محمدامین و سعادت بخشی (۱۳۹۳). گسترش فردگرایی و مسئله کم‌فرزندآوری: مطالعه‌ای در شهر رشت. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۹ (۱۸)، ۱-۲۵.

منصوریان، محمدکریم و اعظم خوشنویس (۱۳۸۵)، ترجیحات جنسی و گرایش زنان همسردار به رفتار باروری: مطالعه موردی شهر تهران، مجله علوم اجتماعی و انسانی شیراز، ۲۴ (۲)، ۱۲۹-۱۴۶.

محمودیان، حسین؛ کوچانی اصفهان، مسعود و سعید مقدس (۱۳۹۴)، مصرف رسانه، مدیریت بدن و رفتار باروری، راهبرد فرهنگ، ۳۴: ۱۷۳-۱۹۶.

ملفت، حسین، نواح، عبدالرضا و زهرا ترکی هرچگانی (۱۴۰۱)، رابطه الگوی مصرف رسانه‌ای با تغییر رفتار باروری در میان زنان همسردار شهر اهواز، تداوم و تغییر اجتماعی، ۱ (۲): ۳۳۱-۳۴۵. doi: 10.22034/jssc.2022.2752

مرادی، هادی و محمد دولخواه (۱۴۰۱). علل و پیامدهای تک‌فرزندگی در ایران، معرفت، ۳۱ (۱۲)، ۶۶-۷۹. محمودی، محمدجواد و جواد شجاعی (۱۴۰۳). تحولات جمعیتی: رشد جمعیت، باروری و آینده آن، ساختار سنی، ازدواج و طلاق، موسسه تحقیقات جمعیت کشور.

نجاتیان، محمدحسین؛ شریفی، منصور؛ ابراهیم‌پور، محسن؛ زنجانی، حبیب‌الله و علی بقائی سرابی (۱۳۹۸)، ملاحظات در نقد گذار دوم جمعیت شناختی با نگاه به ایران، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۲۷ (۱۴)، ۸۵-۱۱۳. doi: 10.22034/jpai.2020.43640

نیازی، محسن، تورنچی‌پور، فاطمه، نوروزی، میلاد و اسماء عسگری کویر (۱۳۹۵)، فراتحلیل عوامل اجتماعی مؤثر بر باروری در ایران، برنامه‌ریزی توسعه و رفاه اجتماعی، ۷ (۲۹)، ۶۹-۱۱۹.

doi: 10.22054/qjsd.2016.7886

Azar, A. (2020), *Applied decision making (MADM approach)*, Negah Danesh Publications. [In Persian]

Azar, A., & Rajab-Zadeh, A. (2002), *Applied Decision Making*, Negah Danesh Publications. [In Persian]

Asghar-Pour, M. J. (2002), *Decision Making and Operations Research in Management*, Tehran University Press, 10th Edition. [In Persian]

Asghar-Pour, M. J. (2006), *Multi-criteria decision making*, Tehran University Press, 4th edition. [In Persian]

Abbasi-Shavazi, M. J; McDonald, P., & Hosseini-Chavoshi, M. (2009). The Fertility Transition in Iran, Revolution and Reproduction, Cham: Springer. doi:10.1007/97 8-90-481-3198-3

- Asgari-Nadushan, A., & Abbasi Shavazi, M. J. (2005), family changes and fertility decline in Iran, a case study of Yazd province, *Journal of Social Sciences*, 25: 25-75. **[In Persian]**
- Abbasi-Shavazi, M. J., & Esmaceli, N. (2021). Media, Culturalization and Fertility: Identifying and Ranking Factors Affecting Fertility Using Analytical Hierarchy Process Approach. *Strategic Studies of Culture*, 1(1), 7-46. doi: 10.22083/scsj.2021.136357. **[In Persian]**
- Alizadeh Aghdam, M. B., Agayari-Hir, T., Soltani, S., & Ansari, N. (2022). Investigating the Relationship between Religiosity and Media Consumption with Women's fertility Behavior (Case Study: Married Women aged 15-49 in Tabriz). *Sociology of Culture and Art*, 4(1), 100-83. doi: <https://doi.org/10.34785/J016.2022.008>. **[In Persian]**
- Abbasi-Shavazi, M. J. & Esmaceli, N. (2022). Simulation of Women's Fertility Behavior in Tehran Province Using Agent-Based Modeling Approach. *Journal of Population Association of Iran*, 17(33), 77-111. doi: 10.22034/jpai.2023.559267.1241. **[In Persian]**
- Abbasi, A., Sadeghi, R., Maleki, A., & Balakhani, G. (2022). A meta-analysis of factors related to fertility attitudes, desires, and childbearing intentions in Iranian studies. *Interdisciplinary Studies in the Humanities*, 14(4), 63-92. doi: 10.22035/isih.2021.4546.4509
- Abbasi-Shavazi, M. J. & Esmaceli, N. (2020). The evolutionary path of demography from the beginning to the emergence of agent-based modeling. *Journal of Population Association of Iran*, 15(30), 7-40. doi: 10.22034/jpai.2021.521779.1173. **[In Persian]**
- Abbasi-Shavazi, M. J. & Esmaceli, N. (2022). Introduction of Agent-Based Modeling in Explaining Low Fertility. *Iranian Population Studies*, 7(1), 257-292. doi: 10.22034/jips.2021.263638.1091 **[In Persian]**
- Baudin, T. (2015). Religion and fertility: The French connection, *Demographic Research* 32(13): 32 (13), 397-420; DOI: 10.4054/DemRes.2015.32.13
- Billari, F.C.; Giuntella, O. & Stella, L. (2019). Does broadband Internet affect fertility? *Population Studies*, (3)73: 297-316. DOI:10.1080/00324728.2019.1584327
- Bein, C., Gauthier, A.H., & Mynarska, M. (2021). Religiosity and Fertility Intentions: Can the Gender Regime Explain Cross-Country Differences? *European Journal of Population*, 5; 37(2):443-472. <https://doi.org/10.1007/s10680-020-09574-w>
- Buber-Ennsner, I., & Berghammer, C. (2021). Religiosity and the realisation of fertility intentions: A comparative study of eight European countries, *Population Space and Place*, 27(6):1-25. <https://doi.org/10.1002/psp.2433>
- Balbo, N., Billari, F.C., & Mills, M. (2013). Fertility in Advanced Societies: A Review of Research, *Eur J Population*, 29 (No), 1-38. <https://doi.org/10.1007/s10680-012-9277-y>
- Baby, S. (2013), AHP Modeling for Multicriteria Decision-Making and to Optimise Strategies for Protecting Coastal Landscape Resources, *International Journal of Innovation, Management and Technology*, 4(2):218-227 . DOI: 10.7763/IJIMT.2013.V4.395.
- Brinton, M.C., & Zhou, Y. (2019). *Low Fertility in Japan: An Agent-Based Modeling Approach*, Annual meeting Population Association of America, 10-13 April, Austin, America.

- Bagi, M., Sadeghi, R., & Hatami, A. (2022). Fertility intentions in Iran: Determinants and limitations. *Strategic Studies of Culture*, 1(4), 59-80. doi: 10.22083/scsj.2022.149113. **[In Persian]**
- Dorri -Najafabadi, Z., Mehrara, M., Ghaffari, F., & Hojabr Kiani, K. (2022). Investigating the Impact of Women's Employment on Fertility. *Journal of Econometric Modelling*, 7(2), 153-181. doi: 10.22075/jem.2022.26483.1709. **[In Persian]**
- Dantis, C., Rizzi, E.L., & Baudin T. (2023). The Association between Religiosity and Fertility Intentions via Grandparenting: Evidence from GGS Data, *European Journal of Population*, 39(1): 2-24. <https://doi.org/10.1007/s10680-023-09652-9>
- Dorahaki, A., & Nobakht, R. (2020), The Influence of Gender Equality within the Family on Fertility Intention of Women in Urban Areas of Bushehr Province, *Woman in Development and Politics*, 18 (1): 151-172. <https://doi.org/10.22059/jwdp.2020.294291.1007761>. **[In Persian]**
- Esmaceli, N., & Abbasi-Shavazi, M. J. (2023). Prediction of Women's Fertility Behavior in Tehran Province Based on Cultural Approach Applying Agent-based Modeling. *Journal of Culture-Communication Studies*, 24(62), 41-83. doi: 10.22083/jccs.2023.362341.3654. **[In Persian]**
- Esmaceli, N., & Razeghi -Nasrabad, H. B. (2023). Investigation and ranking of the factors affecting the increase in the age of marriage, focusing on policy requirements. *Socio-Cultural Strategy*, 12(5), 107-152. doi: 10.22034/scs.2023.399237.1449. **[In Persian]**
- Esmaceli, N. & Razeghi Nasrabad, H. B. (2024). Examining the Impact of Gender Division of Labor at Home on Women's Reproductive Behavior Using Agent-Based Simulation. *Woman in Development & Politics*, 22(4), 891-915. doi: 10.22059/jwdp.2024.381114.1008472 **[In Persian]**
- Esmaceli, N., & Abbasi-Shavazi, M.J. (2024), Impact of family policies and economic situation on low fertility in Tehran, Iran: A multi-agent-based modeling, *Demographic Research*, 51: 107-154. **10.4054/DemRes.2024.51.5**
- Esmaceli, N., & Abbasi-Shavazi, M.J. (2024), Forecasting number of births and sex ratio at birth in Iran using deep neural network and ARIMA: implications for policy evaluations, *Journal of Population Research*, 41 (4): 26-47. DOI: 10.1007/s12546-024-09348-9.
- Esmaceli, N. (2023). Predicting the trend of changes in the number of births and the sex ratio at birth in Iran: Time series analysis. *Journal of Social Problems of Iran*, 14(1), 233-258. doi: 10.22059/ijsp.2023.95165 **[In Persian]**
- Enayat, H., & Parnian, L. (2013). The Study of Cultural Globalization and Tendency to Fertility. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 4(2), 109-137. **[In Persian]**
- Edwards, M. E. (2002), Education and Occupations: Reexamining the Conventional Wisdom about Later First Births among American Mothers, *Sociological Forum*, 17: 423-443. <https://doi.org/10.1023/A:1019679023616>
- Fent, T; Diaz, B., & Prskawetz, A (2013). Family policies in the context of low fertility and social structure, *Demographic Research*, 29(37): 963-998. doi: 10.4054/DemRes.2013.29.37

- Fathi, E, Javadi, N. M., & Nasiripour, M. (2022). *Fertility trends in Iran from 2017 to 2021*, a report prepared in Population, Labor and Census of Iran Statistics Center. **[In Persian]**
- Farash Kheialo, N., Ramzi, N., & Sadeghi, R. (2020). Social and cultural determinants of students' attitudes toward abortion. *Women's Strategic Studies*, 22(87), 109-130. doi: 10.22095/jwss.2020.208964.2173. **[In Persian]**
- Goldscheider, C., & Uhlenberg, P.R. (1969). Minority Group Status and Fertility, *American Journal of Sociology*, 74 (4): 361-372.
- Ghorbani, B., Tajik. Esmacili, S., & torbati, S. (2022). Relationship between the Amount and Type of Media Consumption (Radio and Television) with the Life Skills of Tehran Citizens. *Journal of Culture-Communication Studies*, 23(58), 329-364. doi: 10.22083/jccs.2021.271473.3283. **[In Persian]**
- Hosseini, J., & Saleh. S.M. (2021), The Role of Mosques in Preventing Population Decline. *Journal of Islam and Social Studies*, 8(32), 89-118. doi: 10.22081/jiss.2021.59555.1734. **[In Persian]**
- Hornik, R., & McAnany, E. (2001). Theories and Evidence: Mass Media Effects and Fertility Change, *Communication Theory*, 11(4): 454-471. DOI.org/10.1111/j.1468-2885.2001.tb00253.x
- Hammel, E.A. (1990). A Theory of Culture for Demography, *Population and Development Review*, 16 (No): 455- 485. doi.org/10.2307/1972832.
- Inglehart, R. & Baker, W. (2000) Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values. *American Sociological Review*, 65, 19-51. DOI: 10.2307/2657288
- Inglehart, R. (1971). The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-industrial Societies. *American Political Science Review*, 65: 991-1017.
- Kramer, S. (2021). *Religious Composition of India*, Pew Research Center: 1-47. <https://www.pewresearch.org/>
- Khadivzadeh, T., & Irani, M. (2016) Religious Beliefs and Fertility Behavior among Women of Reproductive Age in Mashhad, Iran 2016. *Mazandaran Univ Med Sci*; 28 (167):133-144. URL:<http://jmums.mazums.ac.ir/article-1-10531-fa.html>
- Khalajabadi - Farahani, F. (2017) Role of gender beliefs and gender division of domestic labor in fertility preferences and intentions among men and women in Tehran. *Population Studies*, 3 (1), 95-129 **[In Persian]**.
- Kazemi- pour, S. (2021). Cultural change and the evolution of the contemporary family With Emphasis on Marriage and Childbearing. *Strategic communication studies*, 1(1), 7-22. doi: 10.22034/rcc.2021.248914. **[In Persian]**
- Kazemi, S. (2020). Trend of change in the sex ratio at birth in Iran: factors and contexts. *Journal of Population Association of Iran*, 15(30), 289-320. doi: 10.22034/jpai.2021.521242.1171. **[In Persian]**
- Kaveh Firouz, Z., Abbasi-Shavazi, M. J., Serajzadeh, S. H., & Ramazi, N. (2021). The Relationship between Religiosity and Family Values with Fertility Desires and Intention among Married Women in Tehran. *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, 10(2), 587-623. doi: 10.22059/jisir.2020.302336.1064. **[In Persian]**

- Kanani, M. A., & Bakshi, S. (2013). Pread of individualization and the problem of childbearing reduction: a study in the city of Rasht. *Journal of Population Association of Iran*, 9(18), 1-25. [In Persian].
- Lesthaeghe, R. (2010). The Unfolding Story of the Second Demographic Transition, *Population and Development Review*; 36:211-51. DOI: 10.1111/j.1728-4457.2010.00328
- Lesthaeghe, R.J. (2022). The second demographic transition: also a 21st century Asian challenge? *China Population and Development Studies*, 6(No): 228-236. doi.org/10.1007/s42379-022-00119-8
- Mansouriyan, M. K., & Khoshnavis, A. (2006), Sexual preferences and fertility behavior of married women: a case study of Tehran, *Shiraz Journal of Social and Human Sciences*, (2) 24, 129-146. [In Persian]
- Mahmoudian, H., Kochani -Isfahani, M., & Moqadas, S. (2015). Consumption of Media, Body Management and Pregnancy Behavior (A Study of Women Teachers in Yasuj). *Strategy for Culture*, 8(31), 173-196. [In Persian]
- Moltafet, H., Navah, A., & Torki, Z. (2022). The Relation between Media Consumption Pattern and Change in Fertility Behavior of Married Women in Ahvaz, Iran. *Journal of Social Continuity and Change (JSCC)*, 1(2), 331-345. doi: 10.22034/jscc.2022.2752. [In Persian]
- Moradi, H., & Dolatkah, M. (2021), causes and consequences of single child in Iran, *Marafet*, 31 (12), 79-66. [In Persian]
- McQuillan, K. (2004). When Does Religion Influence Fertility? *Population and Development Review* 30 , 26:(1). doi.org/10.1111/j.1728-4457.2004.00002.x
- McNicol, G. (2001). *Fertility: Institutional and Political Approaches*. In: *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Science* (Ed.by N.J.Smelser and P.B.Baltes), Elsevier Science Ltd.Great Britain.
- McNicol, G. (1980). Institutional Determinants of Fertility Change, *Population and Development Review* 6 (3):441-462. https://doi.org/10.2307/1972410.
- Mills, M., Mencarini, L., Tanturini, M. L., & Begall, K. (2008) Gender equity and fertility intentions in Italy and the Netherlands. *Demographic Research*, 18 (1), 1-26. doi:10.4054/DemRes.2008.18.1
- Mutumba, M. (2022). Mass media influences on family planning knowledge, attitudes and method choice among sexually active men in sub-Saharan Africa, *National Library of Medicine*, 17(1): 1-20. DOI. org/10.1371
- Mahmoudi, M. J., & Shojaei, J2024)., *Demographic developments: population growth, fertility and its future, age structure, marriage and divorce*, National Population Research Institute.
- Nejatian, M. H., Sharifi, M., Ebrahim-pour, M., Zanjani, H., & Baghaei-Sarabi, A. (2019). Some Critical Considerations on the Second Demographic Transition with a Look on Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 14(27), 85-113. doi: 10.22034/jpai.2020.43640. [In Persian]
- Neizi, M., Torenjipoor, F., Noruzi, M., & Asgarikaveri, A. (2016). Meta-Analysis of Social Factors Affecting Fertility in Iran, *Social Development & Welfare Planning*, 7(29), 69-119. doi: 10.22054/qjdsd.2016.7886. [In Persian]

- Ning, C., Wu, J., Ye, Y., Yang, N., Pei, H., & Gao, H (2022), How Media Use Influences the Fertility Intentions Among Chinese Women of Reproductive Age: A Perspective of Social Trust, *Public Health*, 10(No): 1-12.
- Osborne, D., Huang, Y., Overall, N.C., Sutton, R.M., Petterson, A., Douglas, K.M., Davies, P.G., & Sibley, C.G (2022), Abortion Attitudes: An Overview of Demographic and Ideological Differences, *Political Psychology*, 43(No): 30-76. <https://doi.org/10.1111/pops.12803>
- Qudsi pour, S. H. (2003), *Hierarchical Analysis Process*, Amirkabir University of Technology Publications, 4th edition. **[In Persian]**.
- Qudsi pour, S. H. (2005), *Discussions in multi-criteria decision making*, Amirkabir University of Technology Publications, first edition. **[In Persian]**
- Rindfuss, R. R., & Choe, M. K. (2015). *Low Fertility, Institutions, and their Policies: Variations across Industrialized Countries*; Springer, International Publishing Switzerland.
- doi: 10.1007/978-3-319-32997-0.
- Rastagar- Khaled, A. (2004), Work/family relationship: gender differences in social support, *Woman in Development and Politics*, 2 (2), 55-75. **[In Persian]**
- Razeghi Nasrabad, H.B.B. (2015). *Review of studies related to low fertility in Iran*. Institute for Comprehensive and Specialized Population Studies and Management. **[In Persian]**
- Razeghi Nasrabad. H.B.B,& Abbasi-Shavazi, M.J. (2020). Ideal Fertility in Iran: A Systematic Review and Meta-Analysis, *International Journal of Women's Health and Reproduction Sciences*, 8(1): 10-18. DOI:10.15296/ijwhr.2020.02
- Razeghi Nasrabad H.B.B,& Alimondegari, M. (2019). Gender Preference and its Influence on Fertility Intention in the low-Fertility Context of Tehran, Iran. *Journal of Midwifery and Reproductive Health*, 7(4), 1972-1980. doi: 10.22038/jmrh.2019.38096.1422
- Sarayi, H., & Roshanshomal, P. (2012). Examining Social Factors Affecting Pregnant Women's Attitude towards Induced Abortion. *Woman in Development & Politics*, 10(2), 5-23. doi: 10.22059/ijwdp.2012.28685. **[In Persian]**
- Industries website* 2023 , accessible at: <https://sanaye20.it/>
- Sharafuddin, S. H., & Chiraghi Kotiani, I. (2013), The role of culture and cultural structures in demographic changes, *Cultural and Social Knowledge*, 6 (1), 51-78. **[In Persian]**
- Sadeghi, R. (2016). Analysis of the Socio-cultural Contexts of Fertility Decline in Iran. *Socio-Cultural Strategy*, 5(3), 217-246. **[In Persian]**
- Sadeghi, R., & Esmaili, N. (2021). Multilevel Analysis of Individual and Provincial-level Correlates of Fertility in Iran. *Women's Strategic Studies*, 23(90), 37-65.
- doi: 10.22095/jwss.2021.224036.2302. **[In Persian]**
- Saaty, T, L (1987). The Analytical hierarchy process-what is and how it is used, *Mat/d Modelling*, 9(3), 161-176. [https://doi.org/10.1016/0270-0255\(87\)90473-8](https://doi.org/10.1016/0270-0255(87)90473-8)

- Seifoori Toghroljerdi, B., Hassani Darmian, G., Majdi, A., & Kermani, M. (2020). Analyzing Fertility Indicators: A Meta-Analysis of Existing Literature. *Ferdowsi University of Mashhad Journal of Social Sciences*, 16(2), 145-113. doi: 10.22067/jss.v16i2.79976 [In Persian]
- Saadati M. (2018). A cross sectional study of Iranian women and sex preference for children. *International Journal of Applied Behavioral Sciences*. 4(3):1-9. <https://doi.org/10.22037/ijabs.v4i3.18802>
- Taghvayi -fard, L., Karimi, M., & Rasekh, K. (2020). The Effect of the Media Using on Women's Attitude toward childbearing, Jahrom. *Two Quarterly Journal of Contemporary Sociological Research*, 8(15), 67-87. doi: 10.22084/csr.2020.19808.1691. [In Persian]
- Taghizadeh -Yazdi, M. R., Tahmasebi, R., Emamat, M. S. M. M., & Dehghan, A.R. (2018). Identification and Ranking of Effective Factors on Talent Attraction and Maintain Using Analytic Hierarchy Process Approach (Case study: University of Tehran). *Organizational Culture Management*, 16(1), 89-115. doi: 10.22059/jomc.2018.105971.1006075. [In Persian]
- Van de Kaa, D. J. (1997). Options and sequences Europe's demographic patterns, *Australian Population Association*, 14 (1): 1-30.
- Yaghoob, F., & Ashkaran, R. (2018). Demographic and Socio-Cultural Study of Gender Preference in Iran. *Journal of Applied Sociology*, 29(4), 59-78. doi: 10.22108/jas.2018.104836.1134. [In Persian]
- Yang, Z. (2016). An Agent-Based Dynamic Model of Politics, Fertility and Economic, *Journal of Systemics Cybernetics and Informatics*, (4): 99-103.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی